

Adnan ČIRGIĆ (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

GRAĐA ZA IZUČAVANJE NJEGUŠKOGA GOVORA

U radu se prezentuje građa za izučavanje njeguškoga govora, tj. transkribovani i akcentovani razgovori s tipičnim govornim predstavnicima Njeguša. Ispitivanje su obavili Adnan Čirgić i Aleksandar Radoman u ljeto 2008. i 2009. godine, u okviru projekta Matice crnogorske – *Izučavanje crnogorskih govora*.

„Njeguški je jezik udrobljen od bokeljskoga i katunskoga govora.“ Ova laička definicija jednoga od informatora možda najbolje pokazuje stvarnu sliku njeguškoga govora. Nalazeći se na istorijskom prijelazu Katunske nahije i Boke, Njeguši su vremenom usvojili neke karakteristične bokeljske jezičke odlike, a svakako se skladno uklapaju u podlovcensku granu crnogorskih govora. Njeguši su danas, kao uostalom i većina crnogorskih ruralnih oblasti, nažalost najvećim dijelom raseljeni. Nekoliko sela čak je sasvim napušteno; nove generacije govorno su prilagođene gradovima u kojima žive, pa samo možemo slutiti koliko je obilje jezičkoga materijala nestalo s posljednjim tipičnim govornim predstavnicima. U selima *Velji Zalazi*, *Mali Zalazi*, *Gačevići*, *Knež Do*, *Žanjev Do* više nema stanovnika (u posljednja dva boravi se jedino vikendom i djelimično ljeti); selo *Vrba* još uvijek ima stalno naseljenih žitelja, ali nema nijednoga tipičnog govornoga predstavnika (mlađi su uglavnom vezani za Kotor, što je svakako uticalo na promjenu govora, a dvije starije iz toga sela nijesu s Njeguša); na *Krscu*, u *Veljemu Kraju* i u *Dugome Dolu* nema tipičnih govornih predstavnika. Ni na katunima *Bižaljevac* i *Vuči Do* nema žitelja.

Međutim, u *Erakovićima* i *Raićevićima* i danas je priličan broj onih koji su vezani za njeguško tlo, pa se na tome području najlakše mogu obaviti jezička ispitivanja i tu je, prirodno, snimljen najveći broj razgovora. Pored toga, do značajnih podataka došli smo u selu *Kopito*, kao i na katunu *Kuk* i *Međuvrše*, te na sadašnjem „izdigu“ (nekadašnjem selu) *Majstori*. Iako, kako smo rekli, na *Vrbi* nema tipičnih predstavnika, od značaja je što smo uspjeli snimiti poduži razgovor s 85-godišnjom informatorkom iz toga sela koja živi u zaseoku *Džupani* (*Župani*).

Sav materijal prikupljen je u ljeto 2008. i 2009. godine. Ispitivanja su obavili Adnan Čirgić i Aleksandar Radoman. Obišli smo sva (naseljena) njeguška sela osim *Mirca*, zbog požara koji je onđe harao. Za ispitivanja su birani relevantni govorni predstavnici, čiji jezik nije poremećen uticajem školstva ili okolnih govora. Riječ je uglavnom o starijim osobama, čiji je život vezan za njeguški predio, a kojima su bliži preci takode Njeguši (kako se u njihov govor ne bi provukla neka atipična osobina). Razgovor je sniman diktafonom, a i u svemu ostalom primijenjena je ustaljena dijalektološka metodologija.

Njeguškim govorom dosad se gotovo niko nije bavio. Izuzetak predstavljaju onomastička ispitivanja Rada Ljesara. Vršena kad je u Njegušima živio priličan broj stanovnika, ta su ispitivanja danas od nemjerljivoga značaja jer, usljed raseljavanja stanovništva, današnja onomastička ispitivanja ne bi mogla dati ni približno iste rezultate. Materijal Rada Ljesara nalazi se u rukopisnoj ostavštini Crnogorske akademije nauka i umjetnosti – *Onomastička građa Njeguša*, koju ta institucija nažalost do danas nije publikovala (kao ni brojne druge onomastičke zbirke). No najveći dio Ljesareva onomastičkog materijala publikovan je u radu Anđelke Martinović: „O etnološkoj, etimološkoj i toponomastičkoj karti Njeguša (s korišćenom onomastičkom građom prof. Rada Ljesara)“, *Bibliografski vjesnik*, br. 1-2-3, Cetinje, 2004, str. 174–205, čime je postao dostupan stručnoj javnosti. Pored toga, vrijedi pomenuti i onomastičku građu koju je publikovao Mitar Pešikan („Imena iz lovćenskog sela Majstori“, *Onomatološki prilozi*, VI, Srpska akademija nauka i umjetnosti, Beograd, 1985, str. 2–5). Glavna mana te građe jeste u tome što nije prikupljena terenskim ispitivanjem, već na osnovu razgovora s jednim iseljenim informatorom. Osim Ljesara i Pešikana, njeguškim se govorom bavio i Adnan Čirgić (*Rječnik njeguškoga govora*, Matica crnogorska, Cetinje – Podgorica, 2009).

Glasovni sistem njeguškoga govora „proširen“ je suglasnikom *ʒ* (*dz*), koji se u nekim leksemima javlja bez alternative sa *z*. Taj suglasnik označen je kao *ʒ*. Takođe, ovaj govor karakteriše i specifični alternant nekadašnjega poluglasnika. Nije riječ o sačuvanom poluglasniku već o vokalu koji stoji na granici između *a* i *e*, kao npr. u grbaljskome ili crmničkom govoru. Poslužimo se objašnjenjem Branka Miletića („Crmnički govor“, *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. IX, Srpska kraljevska akademija, Beograd 1940, str. 17), koji zamjenu crmničkoga poluglasnika objašnjava kao vokal „koji je vrlo nalik na englesko 'prednje' *a* (*æ*) u *man* (low-front-wide), samo što je malo zatvoreniiji, dakle, bliži otvorenom *e*“. Ta je pojava u današnjem njeguškome govoru u procesu iščezavanja i zabilježili smo je uglavnom samo kod starijega stanovništva, ali i kod njih nedosljedno. Taj glas obilježen je kao *æ*. Još jedna glasovna karakteristika ovaj govor izdvaja iz crnogorske standardnojezičke slike. To je postojanje labijalizovanoga *a* s elementima nazalnosti, što je opet odlika primorskih i crmničkih govora. Javlja se samo u dugome slogu, akcentovanom ili neakcentovanom i označeno je kao *ɑ̃*.

Pored toga, napominjemo da smo, u skladu s ustaljenom dijalektološkom praksom, sve latiničke digrafe (*lj*, *nj* i *dž*) u akcentovanoj građi za izučavanje govora Njeguša označili kao monografe, i to: *Ĺ* (=lj), *Ń* (=nj) i *Ǧ* (=dž) kako bi se izbjegle eventualne zabune o prirodi tih glasova.

Posebnu zahvalnost na gostoprimstvu prilikom terenskih ispitivanja dugujemo Milu Kadiji, koji nam je pomogao i u odabiru tipičnih govornih predstavnika. Zahvalnost dugujemo i informatorima za izučavanje njeguškoga govora, pa samim tim i njeguške leksike: Dragoljubu Mirkoviću (Kopito), Pavlu Bogdanoviću (Kopito), Blažu Popoviću (Erakovići), Stani Stanišić (Župani), Ilinki Kustudiji (Majstori), Vidosavi Popović (Erakovići), Milici Ševaljević (Raićevići), Iki Popović (Erakovići), Muju Popoviću (Erakovići), Senki Čavor (Župani), Andriji Ševaljeviću (Navrhpolja), Mili Ševaljević (Raićevići), Dušanu Otaševiću (Dugi Do), Luki Peroviću (Žanjev Do), Iliji Čutku (Kuk), Belu Radnjiću (Kuk), Vešu Kustudiću (Majstori), Jovu Kustudiji (Majstori), Radovanu Popoviću (Erakovići) i Stevu Popoviću (Erakovići).

Rezultati detaljne analize prikupljenoga materijala biće objavljeni posebno. Osim dijalektološkoga doprinosa, oni će poslužiti i kao građa na osnovu koje će se moći utvrditi koliko je narodni govor Njeguša prisutan i u djelima naših klasičnih pisaca koji su potekli s toga terena, u prvom redu mislimo

na Petra I i Petra II Petrovića Njegoša. Do tada, nadamo se, ona će i u ovom vidu biti od koristi zainteresovanim jezikoslovcima i drugim proučavaocima.

* * *

Ně, bôgami, ne prekídate ništa. A štò trěbâte? Ne smětâte mi bôgami ništa. Já ně znām štò ću vi rěć. Jedíno štò je glāmno i dōbro ě se nĭjesmo isklāli među sōbōm. A kăko je bĭlo krēnūlo – dōbro je. Īzvŭkli smo se, dōbĭli smo držāvu năpokōn. Nĕko zădovōlan, nĕko ně. Nĕko bi da je oburdā, nĕko da je obdĭžĭ. Ovômĕ se krăja ně znā, mōji mômci, po mojĕmu.

Ăh, kăd bi pōćĕo prĭćăt kăkăv je žĭvôt bĭ'o u mōje đĕtĭnstvo i kăd^t sam mladĭć bĭ'o... Ovô je săd pĕro za kăpu. Jădan je žĭvôt bĭ'o. Rakĭju mōžĕte... Odĭlo se i glădno i gōlo i bōso, ćŭvāla se stōka od māle šăkĕ. Glāmno je bĭlo da đĭjete zavřŭŭi četĭri răzrĕda škōlĕ i uzĭmāli su ga kă rădnĭka da ćŭvā stōku. I tăko je ĭ bĭlo. A păre – tĕško se dolăzĭlo za vrĭjeme kralevĭnĕ, da bōk saćŭvā, nĭkăko. Bĭvālo je ōdĕn da žĕna (trĭ pazăra su bĭla: utōrnĭk, četvrtăk i subōtōm) zāmĭ tovăr krtōlĕ i trĭ păzăra idĕ da ga prodā. Īstĭ tovăr. Tĕžak je žĭvôt bĭ'o. Porōdice su bĭle mălo jăćĕ, tădĕr su žĕne răďăle – nĕkă trĭ, nĕkă pĕt, a nĕkă sedam-ōsam i dō desĕt ĉlănōvā. Odĭli su ĭŭdi pō svĭjĕtu da zaraďŭjŭ, da jăďĕ, da se mŭćĕ. Danăs ĭŭdi nĕće da răďĕ. Őće kăfĭć, ōće provōďĕne, ōće zvĕk, ōće kăstĭg...

Držăli smo i žĭvō do ěvo đvĭje gōdine dok je băba mōgla mŭs. Ranĭjĕ smo držăli nĕšto ōvăcăh i pō đvĭje krăve i mŭćĭli se dok su đĕca ŭćĭla. Pōsli-je^d pō đvĭje krăve i kōňa. Pă sam măkă kōňa. Vĭďŭo sam da ne mōgu za nĭm odĭt i da se bōĭe isplătĭ kupovăt đĭva nego držăt kōňa. Pă pō đvĭje krăve, pa pō je^dnu, pă săd nĭjednu. Ne mōže se. Đĕca su pōšla za lĕbom. Jĕdan mi sĭn u Cetĭne ĭmă kŭću. Žĭvĭ. A jĕdan je žĭvĭ'o u Tĭvat. Prōšlĕ gōdinĕ, ěvo săd je gōdina prōšla, ŭmăro je. Famĕĭa mu je dōĭe. Sĭn mu plōvĭ. Snăha i unŭće i šćĕr i žĕna su dōĭe. Jĕdan mi je unŭk pō svĭjetu. Răďĭ u Ămeriku. Rašĭrkăni su, ma bōĭe nō da su năjedno. Bărek ako se rĭjetko vĭďĭmo, băre se ĭžĭlŭbĭmo i progo- vōrĭmo jĕdno z đrŭgĭjĕm. A ōdĕn da smo, mōžda bismo se i kōškăli. Sămi smo mĭ đvōje, a dolăzĕ ōni. Pōšĕcăŭ ne. I nĕmă štò, nō dolăzĕ. Nĭjesu kă đrŭ- gĭ, nō smo bĭli zădovōlni ot porōdicĕ ka ĭjeni đvōĭca u Ćĭnŭ Gōru, da mi ne ŭmrije ovĭ sĭn ĭŭnĭk. U trĭ mjĕsĕca ga răk ōćĭsti. Nĕ bĭ ĭĭjeka nĭďĕ ŭ svĭjĕt. Tăko.

A ôde se iselĭlo. Mlôgo je prâznijeh kûcāh. Ne vrācū se mlādī da odřžē kûce i starevīnu. Īmā ih ko'ī se kûcē, a ĩmā i onĭjeh štō im se nē znā krāja. O čēm žīvī i kākō žīvī – tō sāmō òn znā. Āj, žĭvjēli mi, mōnci! A dvānāes sēlāh je bĭlo ôdēn. Jā mĭslīm, kōlko se šēcām kao đĭjete, kād su sāmō lūdi glasāli, bĭlo je nēšto preko četĭri stōtine glāsācā. Ovō sēlo naše je imālo oko četřēs i nēšto porōdĭcāh. I sād ĩmā nēšto stārācā. Ôđē, da se zapāli kōme kûca, nēmā kō gāsīt.

Ovī je pūt Aūstrija napravīla za planīnu. Nāma je planīna preko tĭje bĭdā gōre, Vršān. Tāmō je žĭvjēlo trĭdēs porōdĭcāh lēti sa stōkōm. Nĭje zĭmĭlo bez dvĭje porōdice kojē nĭjesu imāle kûcu ôdēn. A ovō je izdĭzālo o Đūrdevu-dne sa stōkōm. Gōre ĩmā pāšē, gōre, bĭle su nāpōjnice (ovī ũblovi vĕlikī za nāpōjnicu stōkē) i tū su lētovāli bōgomi i po hĭlādu ĭ pō ôvācā i kōzāh i vĭše, i ponēšto krāvāh. Krāve su se pōčēle držāt posĭje rāta. Do rāta nĭje bĭlo u nāše sēlo dvĭje-trĭ krāve. Vecĭnōm su se bazĭrāli nā ôvce i kōze e i je lākše dr-žāt. Trēba krāvi dāt zĭmi ĭlādu ĭ pō kĭlā sĭjena sāmō, a tūn je mōgao petnāes ôvācā ili dvādēs kōzā izazĭmīt so tĭjēm. Zborĭli su prĭje: ako mi dōđē prĭjatelĭ, jā ne mōgu ot košēta krāvina okĭnūt, a jāgne ili jāre mōgu zaklāt i da se ne zacrvēnīm da dočekām prĭjatelā. Slābo je bĭlo za vrĭjeme kralevĭnē i nādñcāh. Nĭje se imālo đē zarādīt. Tō što je bĭlo, tō su prĭjatelĭ svōje namĭještāli. A tākō je i danās.

Komĭte nĭjesam zapāntĭlo, a bĭlo ih je. Bĭlo ig je dōsta. Ovō ti je bĭlo u ovō sēlo mōje – dvĭje-trĭ porōdice su bĭli bjēlāši, a štō se tĭcē Popōvĭcā, Bōžovĭcā i drŭgĭjeh – tō je svē bĭlo zelenāš i za Cĭnū Gōru. Bĭlo je kōmĭtā, āma tĭ nĭjesam zapāntĭlo. Tō sam čūo od^t stārĭjek i kao đĭjete. Pā cāgu dōđi, a nĭje bĭlo đāvola i televĭzĭjē i rādĭja, nō se skŭpi lūdi starĭ, pā zapōcnū prĭču od ovōmē, od onōmē, a jā prĭsluškŭ^l. Strādālo je tō, da Bōk sačŭvā, āpšeno, pre-bĭjano. Iz ovōgā sēla su dvā-trĭ pogĭnŭli. Zakřvĭlo se, zajādĭlo se, mŭka je bĭla. A bjēlāšā je mālo bĭlo. Jā mĭslīm i^s svĭjeh Ėĭgŭšāh nĭje bĭlo ogōrcenĭjeh bjēlāšā dvādēstoro, nō je svē pomāgālo komĭte. I mōgli su komĭtovāt dok ig je nārōd pomāgāo...

Ôvde je bĭlo sēlo Vĕlĭ Krāj. Tō su bĭli starošēdĭoci. Pozādi onē kûcē je bĭlo 'lādika Rufīm, čŭjāli ste. Tāmō mu je bĭlo manastĭr nēde. Pā kāt smo mĭ dōšli prĭje trĭ-četĭri stōtine gōdĭnā, mālo-pomālo, te nēmā nāko ovā jēdna kûcā te su Batřĭcevĭci od nĭh. Tō su starošēdĭoci kojĭ su prĭjed nās dōšli ôdēn i bĭli su ôdēn sēlo. A ovī dvā sēla nā'vĭšā, Ėrākoviĭci i Raĭceviĭci, mĭ smo dose-

lili – velê – nëokle od Zenice, pã u Bããane, pa od Bããanã òdên, dvã brãta – Èrãk i Raïc. Òni su podijëlili ovô. Raïc je ùzëo Lôvcën i tô gôre kako pût stojí, a Èrãk Vršãñ i ovû bãru òdên. I zboríli su svê kãko je Èrãk prevãrío brãta. Ùzëo je bôlê. A sãd vîše valã Lôvcën nô svê ovô drügô. Mîjeñã se vîrijeme.

Danãs su têškê prîlíke dôšle. Já nêkê lúde ne môgu da razumîjem: ôce prãvdu da pretvôrê u nêprãvdu, a nêprãvdu u ístinu... Kûj su krênûli nêkî, štô mîslê nêkî lúdi – já nê znãm. Nê já zatô štô sam simpatizêr Cîrnê Gorê i štô sam Crnogôrãc; nêcu se odrícãt od moîjeh jer sam çûjã da su dôbri bìli, siromãšni ma pôšteni. Da nîjesmo imãli držãvu, da nîjesmo imãli jezîka, da nîjesmo imãli cîkvu, da nîjesmo imãli ništa – kô tô môže vjêrovãt?! Já nêmãm nãko çetiri rãzrêda, mã sam çuo nêšto, a nêšto i vîdío...

U Zãlãze nêmate kot kôga. Tî dvã sêla su pôtputo iselîli. Tô vi já garantírãm. Ni u Knêž-dô nêmã nîkôga. Ni Vãso vîše ne izlãzî. A já mîslîm da u Žãñêv-dô ìmã nêko. Ne zîmî nîko, çinî mi se, ali lêtî izîdû nêkî tûn što držê nêšto kôzã. A i lêše im je za çobãnstvo. Môže i pûštît. Èvo sãd otolên do Grãhova nêmaû štô poãrãt...

Tû u sredînu, pošto je podvôdno, ako se usîjãla šenîca, izêla je vôda zîmi. A ovô u ôkolinu – tô sê svê ôrãlo i kopãlo, tô su svê môbe kopãle rume-tîn, žêne ù môbu žñêle šenîcu. Já sam udîoniçãr u tô gûmno môjêga brãstva, pã sam çêkao rêd kãt ce me dopãnût da ovîřšem šenîcu, a sãd nêce nîko da kopã. Já mîslîm çòeka ispod^d çetrdês-pedesê^d gödîñã u Nêgûše nêmã kojî znã krtôlu oprãřît. Nêce ù zemju, pã nêce. Zã nêšto drügô bi môgao nãj rãdnîka, a za tô – nê. Nêce da se glîbã. A lãko mu se glîbãt. Svãkã kûca ìmã kupatîlo. A já ù planinu, da sam imã ûjtro vodê da ôçi otvôrîm, kã dã bih se okûpã. A ovô je bezvôdno. Poslije rãta lúdi nekolicîña su naprãvîli svôje vôde i môglo se bôlê nô ranîjê. I kãd^d su naprãvîli vôde, ostãla je i vôda i kûca i svê je ðao pônío.

Ne kôsî nîko ništa gôre. A lânîk je i opãlêno i izgorêlo svê. Vêlikã je sûša bila. A prîje su bìle nêkolike bistîjernê prîvãtnê, a bilo je i nêkoliko vôdãk nãrôdnîjeh, pã su lúdi odîli s barêlima s koñîma, žêne nã plecí nosîle i donosîlo sê. Svê u svêmu, žîvôt je bîo têžak i nîkakav. A danãs ù pleme nêgûškô nêmã porôdicê kojã lêše ne žîvî nô im je îkad îko žîvîjo. Ali motîku nîkãko...

A prîje se zborîlo: Kô se rãno ôženi – nê kaja se. A danãs ôce da se provôdî po trîes i pet^d gödîñã – çetrdês. Jêdno ðîjete ili nîjedno, nîje mu stãlo

ni do porođićē... I jëdan môj unùk zakàsniŕo je, bøgami. Tries-trëčā gòdina. Nêce strankiñu nō b' ovāmo, a ovāmo rijetko dolāzī. I kād dōdē, nājviše dvā-ez dāēnā. – „Štō je, Lûka?“ – „Đēde, pōsao se mōrā pāzīt. Nije tāmō kā ovāmo.“ Ma nād ù Boga, dāko dōdē ovō lēto sād. Mājka mu je pōšla kod nēga, dāko nešto učinīmo. A jā nēcu da mi đēca nē znāu nāški, da mi đēca nē znāu kō su. Zadržāo je ōn svē. Dōbar je, prīcaū mi. Bāš mu je bŕo jëdan drùg^k prī-je dvā-trī dāna ōdēn. Bāranin jëdan. Zājedno su svākī dān kad^l su slōbodni. A rēkli su mi i prījed nēkī kojī su dolāzīli da je za prīmjer. A rēkli su mi dostīna prvē gòdinē kād je pōšāo – ovī te su ōdīli da učē jezike tāmō i tō – kō je do nēga došāo, pomōgao ga je, nije mōgao drùkče. Bīvalo je i kod nēga da ig uzī-mā nā stān po nēkolka mjēsēca dok se snādū. Jāko je dōbar. I mīlo mi je tō...

Odolēn cemo. Īmām jā cigārāh. Īmām rezērvē dōsta. Svī mi donēsū, a šcēr ōbavezno...

Prījed je bīla vëlikā slōga kod ĩūdīh. Ako je nēko bŕo inokōsan, da nije imāo nīkōga, ūvečē se dogovōrīlo, pā mu se pokosīlo, pā mōba. Skùpŕo je čōek mōbu – četvorīcu, petīñu, šestīñu, kākō je kō imāo – kukurūze da oprā-ši. Pā su zavŕšīli ranīje. A onōmē onō ōstade. Pā pōđi prëdvečēn za ūru-dvīje, pā oprāši onōmē te mu nēmā kō. Pā pomōzi, pā vīdi ko nēmā kōña – uzāmī mu kōña da sōrē. A sād nēmā kō. Stārī izūmrlī, a mlādī nēce da rabōtaū ni dōma, a ne da ĩdū drùgōme. A štō cemo im, nēka ih Bōg žīvī.

Bīlo je ù planinu nēšto pītōmē šūmē, jāsēna i dūbovine, pā se šëklo. Šëklo se līsta. Tō se dijelīlo pētē gòdinē. Ali nījesmo imāli mī kā po Katūn-skōj nāhīji gōre da se svākē gòdinē šecū līstovī, sadījevaū stogōvī. A bükva se i drùgā gōra ne upotreblājē za tō. Nō svākē pētē gòdinē, kad nastānē jāsēn i ovō, dijelīla se gōra.

Pedesē trëčē gòdinē su kōze dīgnūte ōdēna. Bōgami, nījesam se slāgāo. A i ù selo većīna se nije slāgāla. Ma nēkōme je bīlo do tōgā. Dīgoše se kōze. Pōčēše da se nabāvīlaū krāve. Lākše i^m je bīlo krāve držāt. A kōze su valāle dōsta. Komunīsti su bīli da se dīžū, pā sam jā i ù šālu, a i u ĩstinu – dīgoše se kōze, ōstade se be^s stōkē, bez svēga: – „Ājte, rēko, sād u partizāne, ājte u Vr-šāñ. Četrez drùgē gòdinē nāšli ste, rēkoh, trāpove krtōlē, stōka bīla, nije se poznāvālo e se kōlē. A danās...“

Manastīr je bŕo tāmō. Zārāslo je tō. Ōdmā je bŕo pozādi kùcē, tūn u tē mēde. Tō su mēde bīle ovījeh starōsediōcā Nikōlīcā, a od nīh nēmā nīko. Tūn ti je lādika Rufīm bŕo. Tā cŕkva tāmō tē je u tō borōvīe te se vīdī, đē e tā pro-

plānæk prošečēn, tū su dvīje Svetē Nedēle. Za nū nē znā nīko kō je grādīʔo. Tāmo su se sahrañivāli ōni, Nikōlići i Batrīcevići, tī starošedīʔoci kojī su bīli. A bōgami je nāgnūta gādno. Jē^dna rēbra su i zīdovi iskočili. Ne vōdī račūna nīko. A plōča je gōre. Metāli su lūdi plōču, u mōje detīnstvo održāvāli je. Tā Batrīcević stārī, Mārko, dēd ovōgā te je sād, ōn je čūvā i grōbje i nīje smīʔo čobān nīde da pūštī. A ēvo ovā cīkva ōdēn, Svetī Ďōrde, četřēs pētē-šēstē, nē znām ni kād, tābla na nū – „zākōnom zaštīcēna“, a ēto pō nē raskrivēno. Ōće da pānē. Odvoʔo se prēdnī dīʔo ōd vōlta. Nīko ni ā. A tūn je sahrañen i otæc i mājka Nēgošēvi. Īmā još grōbōvāh, nō su zārāsli. Tūn su se sahrañivāli Ērā-kovići do Grāhovskē bītke, dok smo ogrādīli onū onāmo sād^t tē oprā^vlāmo. Ne vīdīte je pros tū jābuku. Tāmo je nāše grōbje ērākovickō. Tūn su sahrañivāni. Kostūrnica je bīla jēdna e je ūsko bīlo. Svē nājedno. Prije nēkolike gōdine smo podūprli zīd da se ne prōspē i kostūrnica i kōsti. Poslīje je tā tāmo cīkva ogrādena. S nē su pōšli rādñīci na Grāhovskū bītku. I nēkāko smo je održāvāli. A sād smo se nēkāko složīli, pōzvāli onōgā Frānovića i stvārno će je urēdīt. Stīdēli smo se kad nēkōga sahrañūēmo da kō ūdē unūtra...

A o jādu su u Mājstore žīvjēli, bōgami. Dalēko od grādōvāh. Prodāvāli cūmūre i zagrādnice po Kotōru. Zagrādnice su dīrva iscépkāna tānko, pā naprā^vlāno poviše ognīšta da s' osūšt i da zadīmē, pā nā koā cērāno u Kotōr i prodāvāno Kotōrānima. Tādēr nīje bīlo strūjē. Bōgami, dōbrā žēna i dōbrā māska zarađīvāla je na tō. Tovār na māsku i brēme nā plecí, pā onē dvīje te je na māsku sagnāla – napravī četīri i onō nēzino brēme, pā prodāj. Mūke...

U Dūgī Dō nēmā nīko. Žīvī zīmi jēdna udovīca i jēdan s famēlōm i jēdna bāba cōrā... Tō je bāba cōrā. Ōna je odolēn iz mōjēga sēla, a ūdāta za Pājovīca. Nījesu imāli decē, a dēver joj se nīje ženīʔo. I tāko otolēn nēmā nīko bez ōna. E nē znām je li Dūka Ōtāšēvić tūn došāo i^s Sarājeva. Ōn je istorīčār. A u Kopīto imāte Mīla Bogdānōvīca. Ōn je mōj savremenīk. Kopīto vi je dē onā šušāra Čavōrova...

Nēmā ovōgā nīde. Dōbro mi je ōdēn. Ladovīna mi je. Ōdē lēti do dēvet ūrā sēdīm. Stālno t' ovāko pīrkā do pēt sātī. Ot pēt sātī prigrīje i do dēvēt. Ōdē je rāj nebēskī. Nēmā ovōgā nīde. Ovō da je imālo kōga izā rāta, i od rāta, i danās, da ĩmā vodē, pā da pogrādī hotēl i da je uspiñāča mētnūta dōle – kūplēs ga ū mōre, a ūvēcēn ga jorgānom pokrījevāš. Ovō bi Bēčīce ūšīlo. Ukīnūla je uspiñāču Itālija. A kāmī je i rādīla. Vōjska je bīla na štaciōne ot Křsca na dvā mjēsta do Kotōra. Po nekōlka vojñīka su čūvāli tō. Itālija, kād

je dõšla, dīgla je želēzo svē. Svē je želēzo dočērāno bīlo s Křsca do Cetīña i rasporēdeno. Sāmo da se montīrā. Šćēli su do Cetīña da je sprovēdū. I sād¹ se poznājē dē su šarāfi u betōn mētnūti...

Nijeste mi pōsao izgubīli nō sam se tamān fino isprīčāo – ako vi tō štō būdē valālo. I būdite mi zdrāvo. A āko vi je štō korīstīlo, vī ċete tō fino sprovēs. Nēka ste mi zdrāvo i da me poslušāte da se ožēnīte...

Blažo Popović (85 godina)

Eraković

* * *

A nemōte mi prīčāt ništa. Vīdīte li ovū škōlu ōvdēn? Nēkad je bīlo ōsam rāzrēdā. U svākī rāzrēd je bīlo oko trīdēs ūčenīkā. Da bi danās dõšlo da u tē ċētiri rāzrēda nēmā nāko pe-šez dākā. Svē pōšlo u grādove. Nēko trčī da bi škōlovao đecu, nēko vōlī grāckī živōt, nēko ovākō – nēko onākō...

...Talijāni su za vrījeme rāta u ovū kūcu našu bīli. I tū su imāli kūhiñu. Pa ċāhu fātāt māčke. I ċāhu māčku odēri, pā vīsī māčka o prōzōru. Ē, da jēdū māčke. A i jēlo je tō svāšto. Pā sam glēdao: uhvātē jēža, pā š nīm u vrēlū vōdu da se otvōrī onī jēž, pā klījēštīma mākñū bōdlē. Pīh!

...Uspiñāča je bīla ot Kotōra do Nēgūsāh. Tō su Austrijānci rādīli. Tō je na drvēnē stūbove bīlo. Pōslijed¹ pāda Aūstrije mī smo svē tō pokīdāli, polomīli. Nēka tō, nō za vrījeme okupācije Itālijē. Ōni su šćēli da naprāvē uspiñāču. I bjēše tū nā vr Křca. Naprāvīše kūcu i od želēza i onī zupčanīk vēlikī. I đāo i nīh pōnese. I pōslije okupācije, partizāni svē pokīdāli i dāli u stārō gvōžđe. A i za vrījeme Kralevīnē Jugoslāvije, i ōni su šćēli da naprāvē uspiñāču ċak² do Cetīña. Ćak se i jā šćēām – hřpe su gvōžđa bīle štō su šćēli da muntīrajū. Pā i tō smo rāznijeli... A tū nā vr Křca su Austrijānci bīli naprāvīli dvā ōgrōmnā rezervāra po dvīje hīlāde kūbīkā vodē. Ōni su imāli nēkakav plān da snabdījevaū Kotōr vālda. Ni tō nījesu uspjēli da zavřšē, pā i dān danās stojē tī rezervāri nī za što. Pā se jā pītām, kād¹ su skōro za Nēgūsē prāvīli tē rezervāre gōre i na Korītīnk, zāšto nījesu tō upotrijebīli tāmo jer tō je bīlo povēzāno s cijēvīma is tījeh rezervārā skōro do na pōla pūta ovāmo. I zatēklo ih je štō ih je zatēklo, vrātīli se ōklē su dõšli, a tō je tākō ostālo...

...Mōnci mōi dōbrī, da vi prīčām da ne vjērujēte. Šćēām se dōbro. Mōj otāc imāo je ċētiri brāta. Nīh pēt je bīlo. I sād¹ tī lūdi su odīli većīnōm... o¹ tē pēt, nīh ċetvorīca su bīli u āmerīckē rūdnīke da zarađūjū pāre. I dvā strīca su

bili nešto duže u Ameriku. I u onô dōba kād je b'lo zābrān ālkhola u Āmeriku, držāli su nekū kafānicu, švērcovāli. I zarādīvāli lījēpē pāre. I o' tījeh pārā pōslijē nekolike gōdine su dōnijeli lījēpē pāre i ovāmo su kupovāli zēmju. Jēdan mi je strīc pošāo u Bēogrād so tījem pārāma i lījēpo je žīv'lo. Īmāše šēz dućānā u jēdan rēd i pozādi kūcu na sprāt. Ovī drūgī je došāo tū, kupovāo zēmju, stōku... E lījēpo ih je zarādī'lo... A kākvē su bile kūce i pokūćstvo u ovā sēla. Kūce su bile pokrivēne slāmōm, a čēsto i u suhomēdu. A jēdan mi je strīc siromāšno žīv'lo. I šēcām se ko' tōgā strīca – nīje b'lo nekī rādīnik vēlikī, siromāšan. Imāo je nekakvū kūćicu, pā tū je bilo ognīšte, pā vīše ognīšta nekē žīce da se sūšē dīva da ih sūtīrī dān u Kotōr prodājū – onākō kākō sam vi prīčāo. A u dīlo kūćē tāmo, stajāo je tā kōn, stajālo nekō prāse štō su kūpīli... E kākō je tō bilo. Tō prāse smo kupovāli u onē kotarīce, u onē košīne. Ovī Zagārčāni i ovī tāmo od Danīlova grāda dōdū i prodājū ni tū prāsād. A tā prāsād' su bila mālā, po pe-šes kīla u onô jādo-prāse. I òndā tō kūpi i podīži. I kāžēm vi: tū mu je b'lo krevēt i kōn ili magārāc, a tū mu je jōš i tō prāse ležālo. Svē ūjedno. Tō je strašnī sūd b'lo. Da Bōk sačūvā...

...Mī smo Šēvālevīci, na prēzime. A postōī vērziya i za tō nāše prēzime. Nāvōdno, ali òpēt bez nekē dokumentācije, bez nēcēsa, – dā li je tō tāčno nē znām – bilo je dōsta brāstāvā nēguškījeh koī su se prezīvāli Petrōvīci. I jēdno o' tījeh je bilo i nāše brāstvo. Po nekakvōme Pētru – Petrōvīci. A Petrōvīci kāt su dōšli nā vlās, nē znām za vrījeme kojēgā ot Petrōvīcā, zabrānīše da bi òni sāmō ostāli Petrōvīci: Mījēhāte prēzime kākō znāte i umījēte. I nāvōdno za ovō nāše prēzime postōī legēnda da nekakav potōmak o' tījeh nāšīh tādašīh Petrōvīcā rādī'lo je na nekakvū kumpanīju frāncuskū. A tā kumpanīja bila je pomōrskā. A òn je b'lo pomōrac. I tā se kumpanīja zvāla Ševal'jē. A tō u prēvōdu znāčī vītēz, štō li. Nēšto tākō. I sāt kād su se dogovārāli tādašīh nāši prēcī: kākō cemo promījēnīt prēzime? Aj da dodāmo tōmē Ševal'jēu onô ĭc, pā se tākō prōzvāli Šēvālevīc. Tō sam čūo od' strīčēvā.

Andrija Ševaljević (77 godina)

Navrhpolja

* * *

Dvānās gōdīnā sam zīmi odīla u Nōvī Sād. Tāmo sam pō dvā mjēsēca ostāvāla i tāmo sam... na prolēće jōpe' dōdēm, a sād' otkā ne ĭdēm tāmo, ĭdēm u Bōku ko' šcerē, tūn pō dvā mjēsēca i nāzād.

Jâ za vrijeme Kraljevine Jugoslâvije, znâm Jugoslâviju, mî smo žīvjēli ū rōd mi bāš dōbro, držāli smo kafānu na Lōvcēn i žīvjēli smo sūper. I pōslijē rāta bī onō, zāratī Jugoslâvija bīvšā, onā Kraljevina Jugoslâvija zāratī, pōslijē nāstūpi onā revolūcija, rātovi, mūke, čūda, svē sam tō prežīvjēla. I ōndār jōpe dōde oslobodēne. Kao omladīnka išla sam na rādnē ākcije, nā prūge i na tā dōm, tūn smo rādīli i sredīvāli. Pjēvāsmo tūn, ovī: „Ōj zādružnī pored mōsta, dāo si mi znōja dōsta“. Kao omladīnka mōrāla sam petnā^ez dānā da rādīm, a plūs kâ^t su svēčevi bīli, nedēle i drūgī svēčevi ākcijōm īsto da īdēm. Dōbro e bīlo. Pōslijēd, ēto, rāstade se i žālosno je štō pūštīše onū držāvu da se rastānē. Onō je lījēpa držāva bīla, nō ēto. Nīje bīlo čvīstē rukē ni rukovōstva da onō ustāvī...

Nē, nē, jâ ne pijēm nīšta, bōže sačūvā... Īmām ovī prītisak i izbāčīla sa^m svē jâ... jâ ne gāzīm rīječ, jâ sam odrēdena u hrānu, u svē. Dvā-pūt su me hītno odolēn povēli, pā mi e rēkla dōktorica: „Nīje tō ni zbok hrānē, nī zbog...“ Jâ se pāzīm stvārno. Nōsīm, nōsīm ovē gōdine, māda, dāoli ga znāli, nīje glātak živōt bījo, kūco mōja. Jēs ū rōd mi, a kâ^t sa se ūdāla – nē, bōgami, nō tēžak. E ōndār kād mi je mūž prīmījo pēnziju, e tādar smo žīvjēli bāš lījēpo, sōlīdno, fīno. I jâ se sād ne žālīm nīšta, užīvām tū pēnziju. Nēmā da se razbācām, ali mōgu onākō sōlīdnō, kūco mōja. Ne držīm nīšta, nēmām ni mākē ni kōkoškē.

Rōd mi je u tō drūgō sēlo, Šēvālevicā, a ovāmo sam za Popōvićem. Pjēvāč onī je od rōdāka mi. Nēgōv otāc i jâ – o^d dvā rōdenē brāta. Ēto, brāt mu nēsta – Rāde jādan...

A onē promōcije ako ste glēali, onō mi je sēstra izlāzīla na promōcije prījed nō smo držāvu dōbīli. Ōna je mlādā, kūco, jâ sa^m dēvēt gōdinā starīja od nē. Īmāmo jēnu sēstru, tēško bōlesna je ōna. Tū mi e žāo nū. Ōna svē tēškō snōsī. Jâ, da mōgu, jâ bi je pomōgla. Ali jâ nēmām mogūcnōsti, kūco. Nō, ōna okō nē. Jēno trīs ēūrā su jo dāvāli. Jēdan rōdāk ni je u Bēogrād, pomāgāo je stvārno dōbro. Ali otkā-smo dōbīli držāvu, nē. Nō jo-e spūštīlo i slūšalicu, vīdījo e na onē jādo-promōcije, a u kūcu jo ēto i sād^d zāstava crnogōrskā. I ovī velī: ogādīla je kūcu, i vīše se ne čūjē. A ōna dōdē, pā velī: „Ēvo jâ i bez Jōca žīvīm, īsto se snavōdim, īsto se snaōdim“, velī.

A mēne je otāc sāmopēti bījo, četiri brāta i ōn-pēti. I nīje mi sramōta rēc, otāc mi je bījo kao u nājprvū vīstu Nēgūšā, i kao selāk pāmētan. Dōdīli su kod nēga i od istōriji da pričā. A bīlo mi je ōdēn i jēdan komšīja. A mōgla

sam dōsta od nēga naučit, a nījesam ni imāla kǣd. A mōgla sam čūti i od^t prōšlosti i od istōrijī. Ōn je za Cŕnu Gōru bījo. Crnogōrac. Pā je na onē crnogōrskē kǣpe, nosījo je onō dnō cŕnō. Metāla se onā kōrota. E ōn je s tīm cŕnijem pošāo u cŕnū zēmīu. Pā ga cāhū pītāt: „Mārko, zǣšto na kǣpu nōšīš tō cŕnō?“ A ōn je cāše skīni: „Sīnko, za Cŕnom Gorōm“. A nāši stāŕī sād u grōb ċe se prevŕcāt od rǣdosti štō smo dōbīli držāvu. Jā pōštujēm i ovō sa strānē. Mōžemo mī sa svījema u okružēne bīt lījepo, ali nīje rēd da se brāt z brātom ili svōjta jēdna z drūgījem da se razdvājēmo radi pōlitikē. Tō mi se ne svīdā.

A zborīli smo vǣzdǣ, kūco mōja, crnogōrski. Āda nījesmo kozǣčkī jezīk imāli. A štō su ni onī osamnǣstē pōnijeli, ama ne uspjēše sād da dobījū. A onǣdār su ni pōnijēli i cŕkvu i jezīk i držāvu. Jā nē znām, ne mīslīm da ċu nēkōga uvriēdit, ali znām ovō: nīkad ni nījesu Srbijānci bīli brāća. A po ċēmu? Pokǣzāli su osamnǣstē. Sād, dōbīla sam držāvu, jā sam zǣdovōlna. Da i se pōdić, ovījema stārijema, īs! Pokǣzāli su svē osamnǣstē tō brāstvo i jedīnstvo...

A nē, fāla, ne pūšīm... Sād īmāš taŕīr, vīlūška, kašīka, a pŕīje nīje nō ožīca, dāj mi tā pjāt, tigān – dā tū prosūlu. A štō ċemo, jādan, a nīje ni bīlo kǣ ovō sād, kūco mōja. Ōdēn se īsto žīvjēlo, ovī, tēško. Pōslije oslobodēna je drūkċe, već sād je drūkċe. Jā mīslīm da se nīgde ne žīvī štō se ōdēn u ovō mjēsto žīvī, pa iāko se žālē. Ēo ti pŕīmjer: kǣ^d se dǣvāo hlēb svīnāma i krǣvāma? Pā ċo ti mōbilnō – onō dǣola mǣlo ōlīko, pa mōbīlnī nōsī. Dōbro e Mīlo rēkǣ: „Jā ne vīdīm da smo glādni ni na mūku kǣd dēca nōsē mōbīlnī“. Ēvo jā stāŕā, pā sam ga nabāvīla. A nūzda mē nagnāla, kūco, bōgami. Vīdi, svāšta se dogādē. Onī fīksnī rādī nēkǣd, nēkad nē. Ne-dāj-bože mūkē, na onō bi dōzvāla. Ēto rǣ^d tōga sa ga ūzēla. Jā nēmām nāko jēdnu šćērku. Tū su sād ōna i zēt mī. Jā sam s nīma lījepo. Jā pōdēm – ōni dōdū. Odīla sam zīmi u Nōvī Sād ko-sestrē i sestrīca. Tāmo mi e i svāk bīlo, pa je nestāo. I tō sāma, nājprvī pūt ti jā sāma zagārīla, nīh zvāla da me ċēkaū na stānicu. I ċvo sād da ōdēm u Nōvī Sād, svē bi ti jā pokǣzāla, a u Cetīne – kǣ da bi me s Mārša bǣcīlo.

Žīvīm bōgami lījepo i sa svākīm vōlīm lījepo. Štō vīdīm – ne vīdīm, štō ċujēm – ne ċujēm. Svōj pōsā. Ēvo sād u ovō vŕījeme bi pōšla kod sestrē u Raīċevīce. Pošēdīm do dēsēt, dēsēt ī pō, i vrātīm se. Ne vōlīm ogovārāt nīkōga. Nāīċu naċās jer su mi tū dōšli šćēr i zēt... Īdēm pjēškī, āda sū što ċu... Prēksūtra ċemo, nǣlēše bi bīlo prēdveċē e u tōku dāna jā mōrām šesīrīċ e mi pūstā vruċīna škōdī, a i rēkli su mi dōktori...

Imā ōdēn i starijēh lūdi, nō su pōšli. Imā i jēdan mi đeveričić, Blāžo Lūkīn, ōn je starī od mēne, nō sād nē znām jē li mu nēzgodno e je nēmu sīn nestāo, ūmro...

E, bōgami, nēko je jēo i zlātnijem i srēbrnijem ožicāma, ma mī nījesmo mōgli ni drvēnijema okūčit. Nō je srēca e se mī razdvojīsmo. E tō je srēca. E vīdi sād¹ kojē gōdine imām – bōgami sam zaigrāla kolīko mi je rādosno bīlo e sam dōbīla držāvu i onō zā što su se mōji prēci borīli...

Nemōte zamjērīt štō, mōžda bāba i pobrkā. Jōpet ovākō mōlīm Bōga da mi Bōg ovō mālo pāmēti sačūvā dok pōdēm i da mi dā lākū smīt, ēto tō...

Ike Popović, rođ. Ševaljević (80 godina)

Erakovići, rođ. u Raićevićima

* * *

Izvōlte, izvōlte. Jā sam tūn ēvo dvīje-trī gōdine. Držīm tā štānd¹ tūn, ali ovē gōdinē je nēšto pedesēt pōsto lošijē nego prīje... Jā pijēm kāfu, a vī štō ćete popīt? Prehlādī¹o sam. Imāo sam ūpalu plūcā prījed dvāez dānā, pā sam īšā na kontrōlu. Prīmī¹o sam sedam-ōsam inēkcijā i nēšto i nēkakvē antibiōtike i tō i bōgami se pōvūklo bīlo. I jōpēt sam sād¹ prehlādī¹o. Ōdēn je đaolē mjēsto za prēhladu. Ūvijēk nēkī vjētar, ili jūg ili šēvēr, ali stālno dūvā. I sēdēm po^d tū būkvu tūn, popījēm kāfu, a tū vjētar dūvā nevjerovātno. I āko se izāđē is kōlā il dōdē sā sūnca, ma nēmā – prehlādī¹o si ōdmā. Ma dōbro, mēne je lāko vīše obālīt. Sedamdesēt i trī gōdine sam sād napūnī¹o prīje desē dānā. Nēcu jā nīšta, nego štō ćete vī popīt? Ēvo jā pijēm kāfu.

Jestē li pjēški dōšli? A trēbā vi prēseka da sādēte pjēški? Nēkad je bī¹o pūt^d dōk je planīna bīla pūna nārōda, pā je tō zārāslo, nego ovī planināri prolāzē čēsto, pā ōni su i vīčni. A īnāče, obīlēženo je tō. Imā jēdan izvōr tūn i pored nēga ćete prōc. Pogrijēšīt ne mōžete. Prā^vo ve pūt vōdī na āsvālt dōlē, na Vūcī Dō, a ōndā vi se nīje prōblēm snāc... Žīvjēli!

Žīvīm u Raićevīce, blīzu kūcē Bēlovē, nēmā sto mētārā. Žīvīm dōlē, a i rōdī¹o sam se dōlē. Dōlē sam i pēnziju stēkā. Rādī¹o sam u ugostitēlstvo jēdno dvāez gōdīnā. Ōndā sam rādī¹o u mjēsnu kancelāriju osamnāez gōdīnā i ōtolē sam u pēnziju pošāo, u mirovīnu. Pa nēmām štō rādīt. A imāo bih štō, nō gōdine činē svōe. A tū imām jēdnu krāvu kūcī. Prodājēm mālo sīra, pomālo pršūta. A īnāče, kūca mi je ovāmo, na ovī katūn đē Bēlova kūca, blīzo. A ōndā ti dōdēm kōlima tūⁿ nēšto, a bōgami sāmō da mi prolāzī vrījeme. I nēcu

štētu naprāvīt tūn. A jě li vrúce u Podgòricu? Strășno. Pă vîdi tí Lôvcén kăko ga sŭnce pečê. A svě je cřklo. Nêmă nŭ-o-čega srěcê. Kăt sê bŭkva pŏčĕla sŭ-šît, stărŭ su prĭčăli: kăt se tŏ osětŭ, rŏda nêmă. A ōna je ěvo pŏčĕla. Poglĕdăte tŭ strănu tămo. E tăko vi je tŏ.

A dŏbro, jĕsam li jă nĕde văs glĕdao? Mă, jĕsam, bŏgami. Čŭm sam ve vĭdŭtŭ tŭn, upălo mi je ũ oko da sam ve nĕde vĭdŭtŭ. Īdĕte li po terĕnu svŭd? A jĕ li Dușăn gŏre, na kŭcu? Znăčŭ, doșăo je i^s Sarăjeva. Na Knĕž-dŏ vi nĕmă nŭko. A na Žănĕv-dŏ vi je Lŭka Pĕrŏvić. Īmă Lŭka sedamdĕset i sedam-ŏsam gŏdĭnăh. Ako nŭje u bŏlnicu, trĕbao bi u Žănĕv-dŏ dă je. Nêmă đĕ drŭgŏ za-što nŭje poșăo ni ũ drva ni u rabŏtu. A jestĕ-l bĭli kod Mărkovičă? Kod Đŭra? Ōn je starŭ od mĕne, triestrĕcĕ godŭšte. A žĕna mu je triespĕtŏ. Ōna je s Vrbĕ. Pasăli ste mu poret kŭcĕ. Ōn je prĭjed Mĭlicĕ jĕno četres-mĕtără, pot sāmŭ pŭt. Īmă jĕna tarăca i stĕpenice đĕ se ulăzŭ. Jĕdna kŭca je zatvŏrena ispre ěe-gŏvĕ. Tŏ je ĭsto Mărkovičă, Păvla nĕkŏga. Jă nĕ znăm jestĕ li slŭșăli – dvă sĭna je izgubŭtŭ: jĕdan o^d dvăez gŏdĭnă, ũmăro je kăd je poșăo na săhranu ovŏ-mĕ prĭjătelŭ ũ Vŭbu. Izjăvŭtŭ saučĕšĕce i vrătŭtŭ se. Kăd je preko prăga ĭzŭšă, nămjĕsto mŭtăv. Nŭje se bŭtŭ ženŭtŭ, mă nŭje ni imăo kăd – dvăez gŏdĭnă. A drŭgŭ – ũvečĕn je lĕgă, a nŭkad nŭje osětŭtŭ nĕkŭ bŏlijĕs il nĕšto. U Cetĭne su žŭvjĕli. Dvăes i ŏsam gŏdĭnă. Ūjtro su ga năšli mŭtvŏga. E tăko sĕ tă kŭca za-tvorŭla. A stărŭ je tŭ na Bostŭr. Sămo je tŏ porŏdica pokŏšenă da Bŏk sačŭvă. Tŏ ne dăj bŏže ni krmŭku. Tŏ se rŭjetko deșăvă. A jĕs se đĕsŭlo Păvlu Đŏno-viçŭ. Vŭ ste znăli Păvla? E tăko je i ōn izgubŭtŭ dvă sĭna. Jĕdan onămo prema Kŭrcu, niz onĕ grĕde. Nŏcu odŭtŭ prema Kotŏru i kăko je odŭtŭ niz onĕ grĕde, tăko se omăknĕ i sĭșao je mŭtav đŏle. A drŭgŭ mu sĕ sĭn prĭpĕo nă vr kŭcĕ da poprăvŭ nĕšto oko kamĭna. Skliză sĕ i pănĕ mŭtav. Tŏ su tŭ dvă slŭčăja. Mŭ smo bĭli vrșŭaci i fĭno smo se drŭžăli. A kao čŏek je bŭtŭ dŏbar. Bŭtŭ je i spŏso-ban i vŭlo pămĕtan. Ali kăt ěe baksŭz, ōn ĭdĕ po svojĕmu...

Kod năs je prĕtĕžno bĭla kostrĭka, a vŭša je mălo kod năs. Tŏ je tămo u ovĕ nŭžĕ prĕdjĕle, a ĭnăčĕ u Lôvcén vŭlo mălo je vŭša nego svĕ kostrĭka. I tŏ su žĕne brăle prĭjed, žĕne i lŭdi, bŏgami. Tŏ je bĭlo pŭno nărŏda, pŭno stŏkĕ. Nŭje se koșilo nŭšta niti se imălo đĕ koșŭt, nego sĕ svĕ ōrălo. Nŭje bĭlo nŭde li-vădicĕ. Kă^t sĕ pŏčĕlo koșŭt kod năs – kăt se pŏčĕlo napŭštăt sĕlo, pă se zalivădŭlo i tădăr su se pŏčĕli lŭdi čăk i ũčŭt koșŭt pomălo. Mŭ kă^t smo pŏčĕli ko-șŭt, năma sĕ ěinĕlo da ĭmămo i kosačĭce i nĕšto năjsavremenĭjĕ za poŏoprŭvre-du. Nĕgo smo prĭje svĕ sŭpom. Īșlo se u Știrŏvnik^g gŏre, pă sŭpom, pă ōndă

ga nōsi na katūn dōle, pā se tō sūšī, pā ōndār kōnima tō sagōni dōle u Nēgūše. Tāko je tō bilo. A ĩnāče, kō je imāo mǎlo vīše stōke dāvāo ih je na zimnīcu dōle u Bōku. Pā ōndār ovī koī ih je dāvāo na zimnīcu u Bōku, ōn je nīhovu stōku ōpēt izagonīo preko lēta. Dāvālo se po kīlo sīra nǎ ōvcu kojā se mūzē. A tō je bīo mūčenī živōt. Brālo sē šekīrama, pā prigōni pri kūci tūn, pā otolēn – dešāvālo se pō trī pūta odolēn pjēški da se ĩdē s kōnem u Nēgūše dōlē da se priprēmaū dīva, pā sē sādila vēlikā krtōla tūn, prodāvālo se po Bōki. A sād, sād je napūšteno svē. Ovō mlādē nēce da rādī. I tō štō je ostālo – još ēto nēkē jāde. A bōgami je mǎlo tījeh koī su ponešēni za nēkīm pōslom. Nō, đāoli ih znāli, a jā nē znām štō mīslē kākō će kād ostāraū, kād žīvē od rodītēlā još ūvijēk. Jā sam pōčeo da ōrēm i da izagōnīm volōve, a nījesam imāo četnāez gōdīnā. Pā kād zavīši svōju imovīnu, ōndā ĩšlo se po nādnicāh da se ōrē, da se kopā, da se o jādu rādī. A danās nē, nō: āko sam se jā mūčīo, nēce mōje dījete. A i tō će dījete da doživī stārē dāne, jē-l, pā će pō^d starōs da se ūčī kākō trēbā do lēba dolāzīt. Mī grēšku činīmo u ōdnosu na drūgē zemlē. Mēne prīcaū Slovēnci nēkī: dōdē mu dījete osamnāez-dvāez gōdīnā, ājde za pōslom, snalāzi se. I naūčī ga da žīvī živōtom, pā znā da cījenī svē tō. Jā ĩmām sīna i unūka ō^t sīna. I ōn: ako sam se jā mūčīo s tōbōm zāledno, nēcu da se ōn mūčī. A i ne ĩdē mu bās tā škōla, a ēto prolāzī nēkākō. A da ĩdē tā škōla kākō trēbā, pā ga nēka. Ali ovākō, jā mīslīm da je tō grēška. Trēbā ih ūčīt da stīječū rādnē nāvike. Bes pōsla nēmā živōta. E, đāoli ga znāli...

...A jē li vi Bēlo prīčāo štō? Jē li ležēci prīčāo? A ōn je srčanī bolesnīk odāvno, pā sāt kākō je ĩzīšā na Kūk tāko je i pānūo i nīje se ni dīzao o^d tā dāen. Ōn je bīo humorīsta vēlikī. Žēna mu je iz Bōkē. A jē-l mu sēstra bīla tūn? Ōna se nīje udāvāla. Ōna je starījā od mēne jēdno gōdinu dānā. A nīje ni ōna nēšto zdrāstveno dōbro...

Jā, kākō sam rādīo u tū mjēsnu kancelāriju, ĩmām tījeh podātākā dōsta. Nēde četrdēstē gōdinē bīlo je oko dvīje ĩ pō hīlādē stanovnikā u Nēgūše. Održāvāle se gūslarskē večeri, pā prīredbe, pā sēdnīci ūvečēn po kūcāh, ĩgrajū se onē stāračkē ĩgre. Pā se tō nīje razdvājāla mlādā i onā starījā generācija. Na ovī katūn dē ste bīli kod Bēla, jā se dōbro tōgā sēcām, po trī hīlāde ōvācāh je bīlo i kōzāh. Trīdēs i pēt porōdīcāh je žīvjēlo. A sād nēmā bez Bēlo, Mārko – jēdan rōdāk mu, ovāj Ilīja i jā. Četvorīca smo. Nego nēmā svījetla pūstōga, a dē nēmā svījetla – nēmā živōta. Ne mōž nīšta imāt u kūcu. Jā sam jūtros^z bīo u Cetīne. Ūzēo sam nēkē cévāpe i nēšto. Bōgami, dok sam došā i

poni^o mi ih unùk odolên do onâmo, tô se usmĕđĕlo. E, nĕkad se raĕunâlo kâ^d dōđĕ pût da je svĕ rĭješeno. Al òpĕt bĕ^s svijĕtla tĕško. Ěvo Bostûr ôđĕn, nĕmâ ĕĕtrsto mĕtârâ, ôni otkâd ĭmaû strûju, odâvno, a Kûk je blĭzu, nĕmâ sĕdamsto-ôsamsto mĕtârâ ovâkō priĭjeko, prĕĕicōm, ali nĕmâ svijĕtla. A bōgami da je bĭlo štō od nâs, mōglo se tō rĭjĕšĭt...

Nĕmâ, nĕmâ nĭko. Planĭne su opûšĕĕle. Rĕcimo, onô sĕlo Źânĕv-dō, ôno je imâlo svōj katûn. Bižâlĕvac se zovĕ. Nĭko žĭvĭ nĭje izlâzĭ^o ĭmâ dvâđĕz gōđĭnâ. Nĭti je kosĭ^o imovĭnu, nĭti ôrâo štō... nĭko nĭšta. Ôni su prĕtĕžno preselĭli u tû Bōku, ogrâđĭli kûĕe i tō mlâđĕ râđĭ tâmo. A skōro svâkō sĕlo je imâlo svōj katûn nĕkad... Jĕ li vi rûĕe bĭlo pûtem ot Kûka ovâmo, jĕs? E tâko vi je tō.

...Odĭle su žĕne od mûkĕ, po šĕsĕt-sedamdesĕt gōđĭnâ, pâ žĭĕle kostrĭku, svâko kō se mōgâ^o dĭzât. Mōrâo je stōki sprĕmĭt zimnĭcu e se nĭje imâlo đĕ kosĭt. Svâkâ bâština se râđĭla, kopâla i ôrâla. Jemjĕš – znâte štō je? Mōrâo je i ôn zadĭrât ũ među da nĕ bi ostâlo pârĕĕe zemjĕ neobrâđeno. Vĭlo mâlo je krûpnĕ stōkĕ tâdĕr bĭlo u mōje đĕtĭnstvo. Prĕtĕžno su se ôvce držâle i kōze i sprĕmâla se tâ zimnĭca otolĕn. Kât sĕ prōbĭ^o pût^d za televĭziju, mĭ smo srĕĕnĭ nârōd bĭli – da tovârĭmo nâ koĕe tû kostrĭku, da je gōnĭmo na katûne, pâ da je sûšĭmo, pâ kâd s' osûšĭ, vĕžĕmo je u onĕ – mĭ tō zovĕmo kašûni, kašĕte. Tō je bĭlo o^d dâskĕ naprâleno, pa sĕ vĕzâlo u žĭce, pâ s' ôndâr gonĭlo nâ koĕe u Nĕgûše. Tō je bĭla zimnĭca. A kōnĭma dâvâlo se vĭlo mâlo kostrĭkĕ. Tō je go-spockō bĭlo, nego sĕ brâla ovâ bĭs^t kâd opânĕ lĭšĕe, da glōđû. I svĕ onô odĕrû bez onĭ tapâlâk debĕlĭ...

Dâ mi tĭ jĕdnu kĭselû vōdu i kâfu. Štō ĕete vĭ popĭt? Ě tâko vi je tō. Primĭjĕtĭlo se sâd^t prilĭkōm ovōgâ pōžâra, a i glĕđâli su ga tûdâ – velĕ da ĭmâ mĕđĕdâh. Primĭjĕtĭli su ga i nôĕu. Jĕdan otolĕn, ũ mrâk, kâd je krĕnûo za Bōku, primĭjĕtĭ^o je mĕđĕda da je preko žâđĕ preskoĕĭ^o. Ôndâ prilĭkōm ovōgâ pōžâra naodĭli su onô đĕ su ležâli i onĕ bĭlōge. Ôn ĭdĕ da trâžĭ vōdu u ovû sûšu – i mĕđĕd i đĭvĭĕ prâse, svĕ tō lûtâ da trâžĭ vōdu...

Jĕdan đĭ^o Ěrâkoviĕâh i Raĭĕeviĕi ĕĭtâvo sĕlo – slâvĕ Svetôga Đôrđa. Kopĭto slâvĭ Svetôga Nikōlu. Dûgĭ Dô Svetôga Nikōlu. Rblâni Svetû Pĕtku. Źânĕdōlâni Svetôga Jeremĭju. Tâko skōro svâkō sĕlo ĭmâ svōju slâvu. Nĕgûšĭ su dōsta vĕlikĭ bĭli po brōju stanovnĭkâ, a i po prostrânstvu. Nĕgûšĭ su se raĕunâli Mĭrĕâni, Ćavōri, Pōda, Zâlâzi, i jōš kolĭko jōš...

Imām sīna i dvīje šćérke. Jědna mi je ũdāta za jednījem Šěvālevićem, našījem Nėgūšom. Őn je pōmōrac, komadānt brōda, a plōvī već trīez gōdīnā. A sīn mi imā sīna, ovōgā unūka mōjēga štō je tū. A drūgā je šćérka ũdāta u Podgōricu, u Gōlubōvce. A i sīn mi imā dvīje šćérke. A imāo sam čětiri strīca. Nījedan nīje dočekāo da se ožēnī, nego svē pōmrlo i izgīnūlo u rāt. I otāc mi sē oženī^o i bīli smo nāz dvā brāta. Brāt mi se oženi i nīje imāo decē. Nīje imāo pōrōda i ũmrijē i ōn prije čětiri gōdine. I tākō nēmā nāko tā jědna kūca i ovā snāha mi...

...Tā vōda se zovē Studēnāc. A tō je tāmō dōlē bīla kūca nēkōga Šěvālevića, Mīca Šěvālevića. Lījepa je bīla i ot kāk vōga kāmēna. Tū nīje nīkad nīko zīmī^o. Tō su vėlikī šnėgovi znāli da pānū, znā da pānē po dvā mētra snījega. Tā je Mīco bī^o bez vīda. Nīšta nīje vīdī^o. I bī^o se oženī^o bāš sa tēt-kōm ovōgā mālōga štō rādī tūn. I imā dvā sīna. Nījesu žēneni. A onō dē tā kūca zovē se Stārī Stānovi. E ōni su nēkad dōbro žīvjēli. Őni su imāli stōku vėlikū, ōvce, kōze, volōve. I pāzite kakvā je prīca ostāla: Őni su tolikō bogāto žīvjēli i imāli su vėlikū stōku i jednē prilīkē jědan vō bī^o se pōpēo iznad Studēnācāh, iznad onē vodē, u vřh onē glavīcē gōre Bāblāk te se zovē. Imā jědna grēda pri vřh gōre i tā vō ũšā u tū grēdu i pāsā. I nīje mōgā da izāđē. I tā vō se niz onū grēdu nēkāko opūštī i slōmī se i dōlē mřtāv. Ovāj gāzda nēgōv rēkāc je: O^d danās mi je pūkla pōgībija. I otādā je svē pōšlo nāopāko u tū kūcu. Jē li tō slučājnōs bīla, jē li tō nēkī baksūz bī^o, štō li je tō bīlo... Ali je ostāla tā prīca. A čūli su lūdi da je rēkāc: Ē o^d danās mi je pūkla pōgībija u kūcu. I o^d tādā, zbīla, svē je pōšlo nāopāko. Sūdbine su lūckē čūdo.

Ilija Ćutko (73 godine)

Kuk, raićevićki katun

* * *

^Vrućina vėlikā danās. Ovō se īzgore, štō ovō zāboga? Ovōj kūci imā štō gōdīnā... Vīdī, svē je izgorēlo. Ne mōgū ovē krāve ni sījeno da ījū kolīko je sūho...

Jā sam i rōdom i dōmom Kustudīja. A sād ne nēmā u cījelē Mājstore bes troīca. Vrućina je, ne mōžemo rādīti nīšta, pā mālo odmārāmo, āda štō cemo čīnēt. A nījesmo vīše za nēku rabōtu, pā mlōgo i ne žūrīmo. Držīmo dvīje krāve, ne vīše đāolōm, i tō dok ih sīdēmo, pā ōnda sāmō jědnu. A prīje pē-šez gōdīnā, kē^d smo onō mōgli, držāli smo i kōzā i ōvācāc, a sād ne đāo-

lōm vīše. Nāma je dōle famēla. Ne mōgu vīše đāolōm. A i mōgla bih nō nē-
 ću. Dōsta je i bīlo. Sād' će ni vodē fālīt. Nēmā ūslōvā. Ēto pūt kākav je lōš,
 nēmā strūjē, nēmā živē vodē. Vodē nēmā, jōk, nēmā ni za dēse dāna jōš, e ni-
 je pāla kīša ĩmā prēko dvā mjēsēcā, a svāki dān pūhā nēkakvī vlētar. Svūde je
 pādālo bez ōdēn. A nēce vōdu da doždēnē nīko, ni pāre ne pomāžū.

Mī smo ōdēnake svī jēdno brāstvo, nō su jēdni Kustudīci a drūgī Ku-
 studīje. A svī smo Kustudīje bīli do skōro, pā se ōndā nēko prōzva Kustudīc,
 a nēko Kustudīja, pā je tō mālo i lōšo. Īstī, a dōđōsmo do dvā prēzimenā. Nī-
 je tō ūgodno. A prāvō ni je prēzime Kustudīja, nō ēto sād nēko ĩmā i tā prido-
 dātāk. Jā se zovēm Īlīnka, a mōj se mūž zovē Jōvo. Jā sam rōdena tūn, a ako-
 bōgdā tūn ću i zavīšīt.

Izvōra nēmā nīde ōdēn. A svē su izvōri dōle. Svē je tō pōšlo dōle pu'
 Pōbōrā. Nīje ih ni bīlo nīkad. Sūhopārno je, znāte, kao onō kako ne vālā. A
 sād vīše nēmā vodē ni za stōku ni za nās. Bōgami sūjmām da ćemo još dēse
 dānā sastāvīt. A nēce da ni dočērajū cistījernū, velē da im je ōpāsno radi vōž-
 nē. Nīšta ne mōžemo da urēdīmo kākō trēbā, ni sīr nīje kā štō je bī'o e je 'rū-
 ća vėlīkā... Štō vi je, lūdi? Štō nīšta nēcete, zāboga? Āda prōvājte!

Mēne đēca svē isprāvlaū: Tī, mājko, pričāš po onōmē stārōmē. A jā nē-
 ću da lōmīm jazik nō ću onākō kākō sam se rōdīla. Ājd ūzmite o^d tōgā sīra.
 Ōćete li lēba? Ājd ūzmite mīvcu sīra... Nāši su lūdi izgīnūli za ovū danāšni-
 cu. Vīdite tā spōmenīk – svē su tō nāši lūdi te su izgīnūli. Strījēlāli svē. Pā su
 se nāši raselīli, četres sēdmē gōdinē pōšli su za Vōjvodinu, u Lōvcēnac, u Nī-
 šīce pīje rāta, a nās šēs porōdīcā na Trōīcu. Tāko smo se svī raselīli. Tīho je
 ōdēn. Mīrno je. A famēla ni je dōle. Dōle ĩmāmo jēdnu kūcu. Mūž mi je u
 pēnziju. Mī smo navīkli ōdēn, pā čīm dōđē pīvī mājā, ōdmāh bjēžīmo za
 Mājstore. Sāmo je ovā gōdina nājgorā.

Bīli su novīnāri prvē neđēle, pā su me sīlōm slikāli. Pā ću bīt kā kari-
 katūra u nōvine. A na sīlu su me nagnāli, a nījesam jā šćēla. A kād ni porōdi-
 ca būde vīdela dā smo se slikāli, polūdēće. Kākō smo lījepi kā lūtke, a ĩmā ne
 pētoro u cījelō sēlo. A nēmā ōdē nāčīna za živōt. Da je bār strūjē ili vodē izō-
 bīla. Al nēmā nīšta. A sīgūrno nīje nījedno sēlo postrādālo kā ovō nāše nī-
 kæd. Mānēga sēla a vīše strādāna – tō nīje bīlo nīkæd, a jāda vīšēga nīje od
 nēga ostālo. Nīko nīšta nīje pomōgao, olīkō, olīčkō. A svē sū dōdīli – tōboš
 ōće dāt pūt, ōće dāt strūju, a nīkad nīšta. Svē su obečāli i nīkad nījesu dāli nī-

šta. Dōdī'lo je ovī ministar, Sīmōvić je dolāzī'lo, bī'lo je tū ko^d tōgā spōmenīka dvā mīnūta i dovidēña. Ni vodē ni ništa.

Dřvā ima zaīsto. A bīlo je ōdēn svē zelēno přije u ovāj-doba. Znāš kāk-vā ōtava fīnā. A ovē gōdinē ništa. A ōklē kāt kāpi kīšē nēmā. Svūd ōkolo dō-dē, a ōde ni kāpi nēmā. Nō jā přičām, ne patīšēm, imāčeš štō pīsāt. Za ovō mi nīje žāo, ali onō da me slikāū – e tō mi je mřzno bīlo. A mī dvojīca smo ti ōdēn sāmī, pā se tamān fīno posvādīmo. Tō da dōdēš īzdaleka da čūjēš, mī-sli'lo bi kō znā kolicīña su tāmō. A kād smo dōle kod' famēlē, ōndā se nēmā-mo oko čēga svādīt. Nō tō je mālā svāda.

Jā zbōrīm cūkær, a mōže i šecēr, ma nē na Nēgūše. Īmāmo i sūdāh: jā zbōrīm pīāt, ćikara, prosūla i tākō. Pā vižān – ōklē pijēmo kāvū, pā suprēš i sumprēš ili pēglo – i jēdno i drūgō velīmo, pā verīge velīmo ili kamāstre, a ēno ti ih vīše onāmo u čōsak... Īmāmo i crījepnú i sáč štō sē lēb^p pēkæ. Ovō navīše se zovē pētar ili šuvīt. Ovā grēda te držī ovō svē – tō je nāšlēdnica, na nū se klūčevi povezūjū. Āj popī tū čāšu rakījē, ne bōj se, đāole. Šēdi, đāole, ne bōj se, ne zadržājēš me. Nēmaū mi krāve štō povārāt.

Nō mi zbōri kākō tō nēce da uvēdu tō slōvo ś. Mī ne mōžemo bež nē-ga: šēme, šūtra, šekīra, šēdnīk, šēti'lo sē, a kākō cemo napīsāt Vēšo ako nēmā śē, ili šekīrām se – kā jā od nēga, te bi se knīga napīsāla. Pā i onō zē : brozīn i bronzīn, ozovīna, zīpa i štō jā znām, pā zē – velīmo kōzī sīr, āda tō je prīrōdno – kōza i kōzī.

Ūzmi, ne bōj se, nēceš se oplānīt. Da si oslābī'lo, ne bi ovudijēn pjēški odī'lo. Šēdi, mī smo ōdēn žēlni mālō nārōda. Mī smo držāli dōsta stōkē, i ōvā-cā i kōzæ, nō nīje ni vīše přēša. E tākō vi je tō.

A nēkæd, tō je bīlo ranījē, bīlo je i žānāgo i znām i nē žnām, šnāga, šnījevām, tō je tākō mōja mājka zborīla. Tākō ti je bīlo nēkæd, tākō su naše mājke zborīle. I šněgovi i vršnīk i naūznāk, a tō ĩmā i danās. A mī smo ti īsto s Nēgūšāh, još přīde štō pedesēt gōdīnæ krāl Nikōla nē ōvde namlēstī'lo, naše stārē. A mī smo u Nēgūše na nālēšē mjēsto žīvjēli, đē je onā bāra nēguškā, ako znāte. I danās su tāmō kūcīšta đē sū nāši stārī žīvīlēli. I otolēn ne krāl Nikōla počērao e su nāši stārī lūti bīli, pā se zakřvīli. Pā je stī'lo u Itāliju da ih zāmī, ali ni je ōndā cřkvu tūn ogrādī'lo i naše lūde ōdēn preselī'lo. A cřkva, srūšīla se ōna. Pāla je. Za vřījeme rāta je bīla pūna munīcijē, pā sē tō zapālī-lo, a ōndā je zēmłotres dokrājčī'lo. Pōslijē smo je oprāvīli, pā je ōpēt pāla. E

bògami će se dòckæn tò napràviti... Tí mi sväkù fàtáš, mène će dà-ti cìjelà knìga ìzác.

Jà nìjesam ràdìla, pà nìjesam štètìla jezìk. Nìjesam ga šcèla kvàrìt. Mí òvde velìmo mùha i bùha, a ne mùva i bùva. Nò bùhà, bògu fàla, nèmà víše. Nèmà ih odàmno, bògu fàla. Mène se famèla svè smìjè kàko zbòrìm. Jà rè-čèm mnìjeko, a òni: „Nìje tåkò“, nò drùkše, nè znàm ni kàko. Jà nècu zànàgo sà^d mijeñàt jazìk. Štò mè stàlo za tò. Znàm prìje kæ^d su zborìli ovì nàši stàrì – nò sam se jà zaprìčàla mlògo – znàm kæ^d su zborìli da bi radì bìli da i^(m) je tò dìjete izìo pæs nò da ga křstì Gřbjànin, a vèc Škàlar nìje dòdìo u òbzìr.

Ìmà òdèn i vùkòvāh, nò nèmà sìtnè stòkè, pà ih ne osècāmo. A velè ìmà i mèdèdāh, ma ih jà nìjesam vìdela. A døk je bìlo sìtnè stòkè, tādèr je sìr bìjo dòbar, młేశavìna, kòžì i òvčì sìr i ot krāvāh. Mnìjeko ot kòzæ, od òvācāh i ot krāvāh, pà se smìješā i tā młేశāvina se òndā usìrì i tò je òndā nàleşì sìr nēguškì štò mòže bìt. Vìdì kàko mi se smìjè kàko zbòrìm. A mì smo dòle sì-šli dāmno. Jà sam mògla zborìt i drùkče, ali jà nìjesam nìjednu rìječ primìla od Škàlārā ni ot Kotòrānā, nò kàko sam od mājke i od òca naučìla. A mògla bih i jà progovòrìt po bokèški, dà-ti nè bih lùdo prozborìla, ali nècu. Prìròda je tò vālda. Kàko se kò ròdì. A nèko òdmā promìjenì, mìnè nède gòdinu dānā i nìšta mu víše razumjèt ne mòžeš...

Ilinka Kustudija, rođ. Kustudija (65 godina)

Majstori

* * *

Šcer: Èvo vi. Ovò je òdèn po stàrački àko ćete ko^d dèda. Òn se ne dīžè.

Belo: Pādoh jedan dân tùn. Èvo petnāz dânā danās kàko sam povrijèdìo kùk. Mā nìjesam slomìo nìšta. Mògu da se skìnèm i da sèdèm. Nègo sam tò nātukæ, pà me tò bolì. Ne mògu se òprijèt nà nogu. Počāsti tē lūde, Rād-mila.

Šcer: Sā cú, sā cú, nò mi èvo krāve ìdū, pà da ih povèžèm. Nèce sād bjèžāt.

Belo: Mí dòle žìvìmo, ali izìdemo òdèn po jè^dno trì mjèsèca lèti te pokòsìmo trāvu, ubèrèmo mālò dřvā i tākò, i krāve izaždènèmo.

Šcer: Ìmāmo jèdan ùbao tū, pà smo pūmpu stāvìli i agregāt i tākò ìmāmo vodè òdèn. A i gòre ìmāmo iznad^t cèstè nò ni sē jèdan prikàčìo, pà ni je prēsūši.

Belo: A đē rādīte, oprōstite? A i mēne jēna māla pōčēla ovē gōdinē gō-re u Nīšīce za učitelīcu. Īdē is Podgōricē.

Šcer: A štō ćete popīt, mōnci? Īmā rakījē, kokakōlē, fāntē. Ōćete nēšto. Kāko ste dōšli? Pjēški? A đē Mārko? Īmā i pīva. Štō ćete pīt? Bōgami nīje vōda prēstudena – izvōr mi je pōdaleko.

Belo: Ōdēn je izlāzīlo za vrījeme onē krālēvskē Jugoslāvijē po trīdēs i šēs porōdīcā na ovī katūn ōdēn. A sād' čētiri. Pō trī ī pō īlāde ōvācā i kōzā je bīlo ōdēnak, a sād nīšta. Nēće ovō mlādē nō pōdi ū grād, starīje nīje kād-ro.... A kō pōdē ū grād, nē bi ga vrātīlo da bi ga konōpom mīcā. Svāko glēdā da mu je lākše, da lēše žīvī.

Šcer: Nēka nēće, bōgami. Nēka se nīko ne vrācē... Ā, ēvo krāve.

Belo: Svē kūkaū – nēmā se. A nēmā kūcē kojā kōla nēmā. A štō da ti kāžēm: za mēne lično ovō je Āmerika. Jā žīvīm dōbro. Īmām ōdēn tū kūcīcu, Īmām u Nēgūše kūcu nōvū i stārū. Īmām cēntrālno grījāne u Nēgūše u nōvū kūcu. Īmāmo dvōje kōlā, sīn mi i unūk. Ōni u Podgōricu rādē tāmo, a tā mi je sīn na Štirōmnīk, a unūk mi Īdē po tījeh relējāh po Črnoj Gōri. Īmaū kōla ōba, a Īmāmo i nēkā stārā kōla ovūdije po planīni te trañāmo š nīma. Īmāmo dvā trāktora onē mālē, Īmāmo dvīje mašīne onē za dīva, Īmāmo – nē znām – telefonā sēdam-ōsam. E jā tō nījesam mōgā nīkād ni mōj nīko mīslīt da ja mōgu tākō žīvjēt. A sād' se krīvā svākōme. Krīv ovī – krīv onī, a nēće nīko da rabōtā nīšta.

Nēmām bez dvīje krāve, i tō zā doma. Bāba za nīma Īdē. A jā sam nē-pismen. Nījesam ū škōlu odīlo bēs trī gōdine, i tō za vrījeme Itālijē. A ēto čī-tao sam pōnešto i z drūštvom se sastālao, ēto tākō. Jā sa^m se bāvīo pōlitikōm jē^dno petnāz gōdīnā, onāko ā. Tō su bīla drūgā vrēmēna. Pīvo poslijē rāta – otāc mi je pogīnūo u rāt, brāt mi je pogīnūo u rāt, i ōndā smo mī kā đēca nī-hova bīli privilēgovāni od vlāstī. Jā sam mōgā odīt^d da ūčīm kojī gōd ōcu fa-kultēt i đē gōd ōcu u onū zājedničkū držāvu. Ali bāba i đēd ostārāli, nīje imāo kō da ih pridīžī i jā sam ostāo. I ne kājēm se. Ne kājēm se štō nījesam ni naučīlo e ēvo naučenijeh dōsta, pā zālūdu...

Ovō je raīcevicō: Kūk, Mālī Bostūr i Vēlī Bostūr, a Vūčī Dō i Bižālē-vac – tō je žānedōlskō i kopīckō. A tūn Dolōvi – tō vi je mīračkō i pōdanskō. Tō su vi sēla, pā po katūnā se tō dijēlīlo. A lījepo je ōdēn lēti... A jā sam za-pāntīlo krālēvskū Jugoslāviju. A kāko je tō bīlo, ūh. Žāndāri, finānci, polīcija, cārīna – ne dā ti nīšta, nīšta. Nīje se mōglo zarādīt nīšta. Pā rēcimo ako Īdēs

ko^d dōktora, pā prezīrā tē. Trčīš za nīm, pā: „Gospodīn dōktore, sāmō da pītām...“, a ōn nēce ni da progovōrī s tōbōm. A sād... mlādī su lūdi bōlī od nās stārijeh. Mī smo zadržāli i nēmāštinu i oskūdicu i bījedu, pā svē ni je mālo. Někako smo interezžīje. A mlādi su lūdi kōmotni. Imāo sam prīlīku da se s lūdīma srīječēm i^z svījeh ōñjeh repūblikāh. Jā sam dosād dēvet pūtāh s Mīlom Đukānovićem šedī'o kā sād^t s tōbōm. Prāvo ti rēc – mēne je čas bīlo šeđēt š nīm. Tō je pāmētan mōmak, dōbar Crnogōrac. I jā nēmu vēlu: „Znāš štō, Mīlo, volī'o bi dōc kod tēbe prījed nō ūmrēm da se poprīčāmo.“ Kāžē ōn: „Dōdi kād gōđ ōceš“. Jā nījesam odī'o, a žāo mi je štō nījesam. Lījepo je imāt svōju držāvu, alī vjērūjte me – da nīje bīlo Mīla Đukānovića, nē bismo je nīkad dōbīli.

Ovō mi je bāba. Ōna je s Ōstrva cvījeća. Oženī'o sam se o^d šesnāez gōdīnā i trī mjēsēcā. Ėvo šēsēt i drūgā gōdina kākō smo se ūzēli. Ōna je zgōdna bīla, ovā līgunica.

Baba: O đāole, lēzi, štō ti svē nāmpadā. Da si odī'o za tījema krāvāma, nē bi ti nā ūm pālo.

Belo: Bōgami je zgōdna bīla, a jā nījesam nō klepētina. Nījesam bī'o lēšī nō sād tō đāolōm. Gō, bōs, glībāv – ōnō izā rāta. Čētres sēdmē sam se oženī'o. Mūka vēlikā, nēmāš nīšta.

Baba: Bōgami je mālo kō bī'o obūčēn. Čūjēš tōgā đēda – svāšta zbōrī... Bōgami je rūce nāpōlē.

Belo: Tūrīte im pō kāvu. Ājte vārīte tū kāvu.

Baba: Sā cemo, sā cemo i kāvē.

Ščer: Dovāti o^d tōgā sīra. Okīni.

Belo: Bīlo je ovudijēn i kōmītāh. Rēcimo, ovī žāndāri srbijānskī pālīli su kūce po Cūcāh, po Nīšīcāh, pālīli su porōdice cījelē, tō je bīlo rōstvo vēlikō. Ūzmi rēcimo krāl Aleksāndar, ōn se rōdī'o na Nēgūše, mājka mu ūmrla mlāda, Zōrka, i ōndā ga podīgla bāba – krālica Milēna, i đēd i tētke. I kākō je bīlo pōslijēd... Ōn je uječvīnu prognāo u inostrānstvo, konfiskovao imovīnu i zabrānī'o povrātak... Ėto, a ne mrzīm jā Srbijānce. Za mēne ste i vī svī jēdnāci – i da ste Podgorīčāni i Nīšīcāni il da ste Albānci, Hrvāti – ako si čōjek. Svākōga je mājka rōdīla. Al su ōnī Srbijānci lukāvi. I tō nīko nē bi od uječvīnē naprāvī'o štō je ōn naprāvī'o. Pā ōnā skūpština osamnāestē – ūzēli ni cfk-vu, ūzēli ni držāvu, tō je nagrdīlo Cīnū Gōru. I sād^t se tā Amfilōhije uplekāo da posvōi svē. A ōklē kād^t tō nīje nīhovo. Īmāmo mī u Nēgūše petnāes cfkā-

vāh. Tê su cĕkve svê Nêgūši rādili, a Amfilôhije se na nîh mōštī kâ da su tō Srbijānci rādili. E svê je tō osamnāestā učiñela... A kâd' su dōšli Talijāni, òni su mǎlo privilēgovāli i Cetīne i Nêgūše jer je kraljica Jelēna bīla otolēn. Mīslīli su da mētnū na čelo Cetīna òca ovōgā prīnca Nikōlē, te mu je žēna ūmrla prēkjučēn, Mihaila nēgōva òca mīslīli su da bŭdē glāmnī u Cĕnu Gōru. Ali òn nīje stīlo prīfātīt se da slŭžī okupātora, pā su ga u rōstvo zāmīli, u Nēmačkū. A Jelēna mu je tētkā bīla... Sāmo štō kod nās u Nêgūše nīko nīkōme nīje zlō kākŭo naprāvīlo kâ štō je bīlo po Zagārāčāh i tāmō-ovāmo po drŭgijeh mjēstāh dē su se lŭdi meĕsōbno ubījāli, a na Nêgūše nīje nō su sačŭvāni tī komšīnskī odnōsi. Jā znām – jēdan Čavōr kâd je četres prvē ustānak bījo, zarobīše ga Talijāni. I sād vōdē ga Talijāni, a jā īzīšāe slŭčājno – mālī ĕetīcāk. A tāmō se skŭpīlo jēdno trīez drŭgāeh. Nōsī pŭšku nāopāko, cījev dōle okrēnŭo, a jēdan garabīnēr īzāde, pā kâžē nēmu – a bīlo je nēšto naučīlo da prīčā nāški: „Tī Pēro Čavōr?“, a òn velī: „Jēsam“. Te òni donēsū odlŭku da ga strījēlaŭ. A bīlo nēkī Vāso Bečīr i nēkī Nīko Kaščelān – òni su bīli tī nacīonalīsti štō sŭ saradīvāli s Talijānīma. I òni dvā rēkū: Nē! A odrēdīli bjēhū i mjēsto dē ēe ga strījēlāt pod nēkē borōve tāmō oko tĕga. I òni kâžū: „Nē, strījēlāt^d ga nēce-te!“ I pōšlu ga u rōstvo. I òn je prežīvīlo. Pōslījed je bīlo i na Gōli òtōk. Ali nījesu ščēli dozvolīt, bez òbzīra štō su bīli protīmnīci, i nījesu ščēli dozvolīt da pānē kĕrv u svōje mjēsto. Tāko su Nêgūši ostāli slōžni i jedīnstvēni, pā bez òbzīra kō je bīlo u partizāne, u nacīonalīste, u čētnīke, ali ostāli smo slōžni.

A mǎlo je bīlo i škrīpārā òdēn. Jēs tŭ nēšto u Mīrāc, vīše Radānovīcāh, tŭn je bīlo nēkolīko nīh, al tō su bīli bēzopāsni. Jā bāš tāda bjēh ĕetīcāk i òdēmo u pōceru za škrīpārīma. I obīdēmo svē, al ne mōš tī tō nāc. Jēdan komšīja mōj i grŭpica jēdna – òni su se krīli u tē kĕrše gōre. I pōslījed kâd se prēdāo, velī: „Vīdeli smo mī vās kŭd īdēte“, ali ne mōš ih tī nāc. I pōslījē su nēkolīko nīh s Nêgūšāh osŭdīli na zātŭvōr, ali nīko nīje ostāo dŭže o^d dvīje gōdīne.

A Talijāni su bīli blagorōdni. Jā đījete. I nēmām nīšta da īzījēm i īdēm kod nīh svākō jŭtro da mī nēcē dāt štō da īzēdēm. A īmāhū jēdnu kužīnu, pā jā kod nīh. Jednōga oficīra zvāhū Māri^o, a jā kao đījete naučīlo bjēh pōnešto da prīčām. Jā čīm dōdēm gōre, òni kâ^d me vīdē – òdmā se smījū. A jā trāžīm mǎlo lēba. A jednōm đīnstāhū nēkō mēso, a jā se primākāe, a onō mēso od māčkē... A Nēmci nē. Tō su psīne bīle. A Talijāni nē. Blagorōdni bjēhū. Jā đījete, pā sam se mōgāe najēs da mī nīšta ne brānē. A pōneko od Nêgūšāh je

b'lo osamnăestē s králem Nikōlōm u Gaētu. E ōni su znāli talijānskī, kā mōj strīc. Đūro Alēksīn je prīčāo talijānski kā nāški.

Baba: E jā tō nījesam znāla.

Belo: Pā nīje st'lo s tōbōm zborīt talijānski... Nāleše se žīvjēlo u Dūgī Dô, u jēdno mālō sēlo, iz Bükovice kad' slāzīš, tū je dēse-petnās kûcāh. Nāleše se tāmo žīvjēlo, lījepo, gospōcki. Pā i Petrōvići su žīvjēli lījepo. A u svākō sēlo je bīlo po jēdno dvā čōeka te su lījepo žīvjēli, s mūkōm vēlikōm i s vēlikijēm rādom, mā lījepo. Bīlo je nārōda dōsta. U svākū kûcu po pē-šēstoro đecē. U onōgā Čavōra, te sam ti prīčāo, bīlo je u nīh ū trī kûce dvādēs i trōje đecē. A sād nēmāš u cijelē Nēgūše tolikō. Prētprošlē gōdinē na Nēgūše je b'lo jēdan đāk. Tō se iselīlo svē. Mī smo čētres ōsmē imāli ilādu i čētrsto stanōvnīkā, a sād nēmāmo nēpunē trīsta. Tū ti je bīlo u Nēgūše Ōtāševīci, Vrbīce, Petrōvići – tō su ti bīli dvā-trī brāstva te su mālō bōle žīvjēli. Ovī Ōtāševīci i Vrbīce su pāmētni lūdi. Mī kâžēmo – lukāvi lūdi, ali nē da su nēlūdi ili būdale ili nēšto. Nō pāmētni lūdi. E čōek ako je būdala, ōn ne mōže lukāv bīt...

E kāko je sād. Pōla trāvē ostānē nepokōšeno. A prīje nīje se imālo štō pokosīt. Svē sē rādīlo. Nō se ovō raselīlo, nāviše u Bōku. Sād' ti dājē da kōsīs žābē, al nēce nīko da kōsī.

Baba: A prīje nīje, nō se i u ovāj vrh brāla kostrīka.

Šcer: Svē žēne sřpom, pā nā lēđa, pā sūsīš, pā nā koīe u Nēgūše dvāpūt nā dān, svē pjēški...

Baba: Ūzmite o^d tōgā, jādni, štō ste se stīsnūli? Kāko se sād grādī Podgōrica. A pō Cīnē Gorē se u nū spūštīlo.

Belo: A rādī Mūgoša Podgōricu, svākā mu čās. Spōsoban je.

Baba: Spōsoban. Zmīja je...

Šcer: Īmāmo mī i žīvū vōdu, izvōr jēdan.

Belo: Tō je nālēšā vōda u Cīnū Gōru. Lēšā od Vidrovāna. Zovē se Stūdēna. Tō su stārī nāši rādīli, pā je tō bīlo svōltāno. Mī kâžēmo vōlat. Mōžda prīje dvjēsta gōdīnāh. Pā je bīlo dōšlo da pānē. Jā ovōmē Sīmōviću, ovōmē minīstru, jā mu trāži pāre ovū vōdu da poprāvīm. Ōn bōgami dāde te ga poprāvīsmo. Tō je sād^d da vīdīs kā manastīr. Tō vi je tamān tūn.

Šcer: Mōžete i pjēški āko cete.

Baba: Jēs nō nēce potrēfīt.

Šcer: Kāko nēce. Preo vodē ĩmāte pūt, prāvo gōre izīdēte na izvōr. Āko cēs vodē, ĩmāte lāmīcu tāmō unūtra. A kakvā je vōda, vīdeceš, ĩh... Sāmō sād

je sūša, pā je mālā vōda, a kād su kīše – da vīdīš... Nō sād je sūša, i Ivānova su korīta presūšila. Đavolā kāp ne vrē.

Baba: A štō su prāsād ućinēla na onī nāgorī ūbā...

Belo: Dīvlā prāsād. Bīlo ih je jedno-vrījeme ōdēn. Tō je svē prekopālo preo zīmē, onō kāko nēmā nīko. I nīje ih bīlo odāmno, ĩmā dā-ti pē-šez gōdī-nāh, i jōpēt se sād¹ pojāvē.

Baba: Svē je ōdrto. Svē plāse dīgnūte, kā da je trāktor odīlo.

Belo: Vūkōvā nēmā e nēmaū štō čīnēt.

Šćer: A ōklē. Nēmā nāko pē-šes krāvāh, a tō se čūvā il vēžē pri kūci, pa nēmā ni vūkōvāh. A dā je ōvācāh, pojāvīlo bi se ōn.

Baba: Bōgme ih je i bīlo dok je bīlo ōvācāh.

Belo: Ōćete li ko^d Ćutka sād? Āko ćete na Nēgūše skrāj Ćutka, ĩmāte prijēčāc jēdan i sīdēte na Vūcī Dō dōlē, ōdmā tū pōviše Kī^sca. Tūdije se ko-nīma odīlo vāzda. Nō nē znām je l tō zārāslo. A nīje dalēko. Tō ti je lēpōta. Premda je zārāslo, ali ti mōžeš pasāt. A svē ti je nanīžica.

Šćer: Sā¹ ću jā s vāma do Turuntāša pā ću vi kázāt pūt.

Belo: Ājte, srēca vi nā pūt...

Jovan Belo Radnjić (78 godina) (i šćer mu i žena)

Kuk, raićevići katun

* * *

Dōbar dān. Ājt^e ovāmo. Ne smētāte nīšta. Šēdite. Izvōlte. A vī mōmci, kāko ste? Pītā ih štō će da popīu? Ōćete, kāko ne. Jē li rūce? Jestē li pjēški ili kolīma? Pjēški idēte? Āū, dōbro bōgami, mōmci ste, mlādi ste. Ovō mi je zēt i šćēr mi je ovō. A jā sam jučē odīlo bāš, pā sam kolīma, ōbīšāē sam Lōvcēn e odāmno nījesam odīlo. A ōdolēn sam rādīlo – trī gōdine sam izlāzīlo gōre. Tā-mo mi je diōnica bīla. Pūtār sam bīlo.

U Škālāre žīvīmo sād. A lēti izīdēmo. A bōgami sam ōdēn žīvīlo. Jā sam držāo ōdēn po pēt krāvāē. Ali gōdine su vīše. I dōšlo je... Ājte žīvījēli! ĩmāmo gōre na Bižālēvac planīnu, nō ne izlāzīmo mī đāolōm. Jā i bāba stāri – žīvīmo ōdēn po dvā mjēsēca.

A štō da ti prīčām? ĩma tīje prīča, ali štō ću jā bez da pogriješīm nēšto, pā da pōslijē rēčē nēko: Vīdī ga đē baglačā svāšta. U Žāñēv-dō su ti bīli Pē-rōvićī, Lēsāri i Vūlo^vīćī. Trī brāstva. A ranījē, prījed... mī smo is Cūcā Pērō-

vići, sa Ĺzvōrāk tūn. Őtolēn smo pŕijēšli ovāmo, ĩmā pŕēko stō gōdīnā. A Ĺē-sāri i Vūlovići – ōni su mlōgo pŕijē^d dōšli.

A jestē li vī sa Cetīna ili is Podgōricē? A kot Kadījē ste smjēšteni... Ĺmaū tāmo Mājstori. Tāmo nījeste odīli. A ĩmā dvā sāta gotōvo da ĩdēte do Mājstōrā. Na Vūčī Dō – nēmā tūⁿ nīko. Ranīje smo na Bižālēvac izlāzīli svī. A sād nēmā nīko. Pāle kūće. Nīko. A na Mīrāc jōšt ĩmā pōneko. I na Bostūr ĩmā pōneko. A i na Dolōve ĩmā. Bīli su tāmo i dvōje Zālāzāh – Mālī i Vēlī. Ne žīvī više nīko tāmo. Tō su tā sēla nēguškā. Mālo je ostālo, nīšta. Nīde nīko, štō ću vi pŕičāt.

Mōgu da vi kāžēm da je ōdēn bīlo zā vŕijēme Aūstrijē, bīle su ōdēnake dvīje žičāre is Kotōra. Jē li pōznāto vi tō? Jēdna ĩe ōdē bāš pot kūćom bīla, a jēna je na Krštāc bīla. A jēdnu su bīli pōčēli Talijāni, ali je onō stālo kāt su kapitulīrāli i nīje se zavŕšīla. I sād ēvo nēkī Austrijānci kojī su rādīli ovō, nīgovi stārī, sād ōn ōće da ũzmē da pŕāvī Lōvcēn – Cetīne žičāru. Čitāo sam tō nēšto. A ōcē li tō bīt... dosād nēmā nīšta.

Gōre ĩmāš tunēl, ōdēnake bāš više Čēla. Tūn je dvā rezervāra. Pedēsēt mētārā je dūgačak, pēt visōk, pēt širōk. Jēdan je pōtpuno zavŕšen, a ovī je u zavŕšetku. Őni su izvēli vōdu bīli is Kotōra, sa Gūrđića, cijēvīma, i vēc su bīli na Krštāc vōdu dōbīli za onē dvīje gōdine. Tō je svē dīgnūto pōslījed. Svē se tō razrūšīlo i pōnijēlo i tō. Mī ne umījēmo sačūvāt onō bogāstvo štō ostānē iza nēkōga. E tō su grēške vēlikē kod nās. Tūn ĩmāmo cīkvu i grōblē. Popŕā-vlālī smo dōsta. Štō da vi pŕičām drūgō...

Ājte, oprōstite. Srēćan vi pūt. Zdrāo bīli. Ājte pŕā^vo pūtom, pā ćete iz-bīt na Nēgūše.

Luka Perović (80 godina)

Žanjev Do

* * *

Ike: Sēstre mi žīvē ēvo ōvdēn, u Raīćevīce. A tāmo je Kopīto, tāmo Dū-gī Dō, ōndār Vŕba, Žānēv Dō, Krstāc, ĩmā dōsta. Dūka će vāma tō nālēše kā-zāt. A onō je nāša cīkva ērākovickā, Svetī Sāva. Ēvo smo rijēšīli sād, oprālā-mo je. Jēdva smo se složīli, kūćo mōja. Svī smo dāli jēdnāko. Jā sam dāla od ovō mālo tamān kā ovīzi te pŕīmaū dōsta. A onō su tāmo dvīje Svetē Nēdele, tāmo Svetī Sāva i ōdēn Svetī Dōrde i Svetā Gōspoda, pā Svetī Arāndīlō...

Pitaū me svē đē ću, kŭj ću – ovī prozā selo. E nēću vi kǎžāt... Tū ti ĩmā Mǎrkovićā, ĩmā Běćīrāh, ĩmā Mǎštrāpāh, ĩmā Ćūtko, ĩmā Rǎūtāh, mī Šěvaĭl-
vići, Rǎdoñići, Perūnovići. Ėto tǎkō...

Ėvo vǎma stolīca. Ōdēn ću jā. Šēte tūn. Ōh, stǎrōs... A mōrā da je nēde
izāšla kot konšije. Ėvo jo¹ zahvǎlnica. ĩmām i jā. Znā se kōme su je sprǎvīli.

Nīje ovō dalēko, vīdīš. Jā s krivīnē svǎkū vēčēn dōđēm ōdēn, šedīm do
dēsēt, dēsēt ĩ pō. Otolēn jōpēt nǎžād. Pjēški svē. Ali je ladīna i odgovǎra mi
tō. Tǎko ti je tō, dūšo. A jē li vi Mǎše što prīčāla, bōgoti? Nīje ōna s Nēgū-
šāh. A Gospāva je kŭkālā slijepa. Jādi ōdēnak. A jē l Danīca bīla više kŭcē?
A nījeste kod Mǎše bīli nō ko^d Danīcē? Ōna je z Botūna. Danīca je pāmētnā
žēna, fīnā žēna...

A ne drzī Mīle nīšta, ni mǎčkē ni kŭčkē. Ūh, a kakvā jo¹ e pēnzija. Jā se
š nōm svē krītikujēm. Mǎla jo¹ e pēnzija.

A bīli ste kod Andrijē. Kod Āsa nǎšēga. Āso je dōbar, dōbar čōek, dō-
bar domačīn. A i kod Bēla ćete još da ĩdēte. I kot Ćūtka, kod Ilījē Ćūtka. Dō-
bro bi bīlo da ve nēko prebǎčī. A svē smo pjēški prīje ōdīli, i ũ planinu i is
planīnē, sagonīli dŕva i sījēno. I svē se prīje rǎdīlo, bōgami, i nīje tō nīšta da-
lēko bīlo... A nēcete vī ovō u nōvine, nē li? A nē, zǎboga. Nē bi rǎda bīla ĩme
u nōvine da mi se mēčē...

Nēmā više da znām starī nīko tǎmo. A ĩmaū na Vŭčī Dō onī Peškīri te
su se sāt prōzvāli Petrōvići, a ōni su Peškīri. Otǎc im je ostāo ovōdēnake od
vōjskē austrīskē. Ōn je tǎmo is Pētriñē, is Hrvǎckē. A đē Petrōvići? Petrōvīcā
nēmā nāko ovē dvīje kŭće tūn u nāše sēlo. Za mēne su Peškīri ōni, a mōgū mi
rēc da su Drēkalovići, al za mēne su Peškīri. Od Aŭstrijē su ōni tūn. Brānko
ostāo, otǎc im. A fīn je bīlo i kao čōek i kao komšija i kao selǎk. Nīje se za-
mjērīlo nīkōme.

...Ovō su mi rodītelī, otǎc i mājka. Ovō ti je bītka na Vŭčī Dō... A Du-
šān sprēmā jōš ednu knīgu. A ovū je sprēmāo od Věľēmu Krāju, ot kŭcē nǎšē
pā do onē cŕkvē. Tō se zovē Věľī Krāj. Tūn su bīli, dūšo, starošēdīoci. Bīlo je
cǎr Rufīm. Bīlo je u onī potōk. Nīje vi tō Dŭka rēkǎ? Rēce vi. Bīlo je mana-
stīr cǎra Rufīma. I bīlo je nīh sedandesēt kŭcāh, domačīnstǎvāh. A ovī Ėrāk i
Raīč dōšli su i žīvījēli su nēde tūn, u jēnu Zaŭglīnu. Tūn su žīvījēli. Pōslijēd¹
su... Jēste li ōdīli đē onā vōda? A nē. Tū ĩmā vōda te su ogrǎdīli. Pīšē: ovū
vōdu podīgoše brǎća Raīčevīći. I ōni su dolǎzīli i pojīli – ovī iz Věľēga Krāja.
A ovī – nīh je bīlo sēdam – dǎ-ti brǎcē i štō jā znām. I ōni se š nīma bīli i gǎ-

đali ih kamēnīma. I òni pòšli u Cetīne i žalīli se. Koī je bŕlo lādika nē znām. Nē znām koī je bŕlo. I òndā^r rēkā: „A kòlko nīh īmā?“ – „A nīh – velī – sēdam.“ – „A vās?“ – „Sedandesēt domačīnstāvāh.“ – „Znā^s štò je, – velī – nīh bìlo sēdam i sēdam i sedandesēt i sēdam, a vās nījedo.“ I tākò je bìlo. Nēmā tījeh starošēdīōcā bes tâ Batričević. Pròklēo ih je. Tò će vi Dūka svē fino objāsnīt...

A jē li Stāne tūn? Ūh, Stāne īmā gōdīnā dōsta. Ōna pāntī dōsta. Znā Stāne. Čūjāla je od òca, o strīčēvāh i tò. Znā^s štò je – kò je bŕlo zaīnteresovān mōgā^e je... Štò je zborŕlo jēdan mōj komšija: „A, sīnko, nījesam jā ovū istōriju is knīgā naučŕlo nō sam svē od Zēka Mašanova, od Jōva Sāvova, od ovījeh stārijuh slūšāo. Ovī starī su sēdēli ovākò oko ògna i pjēvāli uz gūsli. I òndār òni prīcaū od istōrii, ot pròšlosti, a mlādōs – velī – ovāmo īgrā kòlo. E otolēn ti jā, – velī – sīnko, tò znām.“

...Korītīk je vōda. Vōda ū planinu. Tò je prīròdno tākò. Aūstrija je naprāvīla ovē rezervāre i obrnūla vōdu ovāmo. A ēto sād. I zagrādīla bīla dō i tò urēdīla. Sedamdēsēt òsmē inžīnēr koī je projēktovao dolāzŕlo je īz Bēča sa ženōm. Vozŕlo ga je nēkī Dušan Milōšēvić, taksīsta. Ōn mi se s mūžem poznāvāo dōbro. I òn pītā nēga: „A, Dūle, kōga tò vōzīs?“ Ōn kažūē. A nē stade trēn, ēvo se vrācū. Kāžē: „Dūle, štò ovō bī, zāboga?“ – „Polūdŕlo je – velī – kād je vīdŕlo štò se ucinēlo.“ Nāviše sē nalūtŕlo kē^d je vīdŕlo da su onī mōnogram Frāna Jōsifa izbrīsāli. A vīdŕlo da je svē upropāšceno. E, đāolu fāla, da stāde jož gōdinu dānāh, da prōdūzi Aūstrija, nē bi Nēgūši bīli bez vodē. Nē bi sīgūrno jer su ścēli spoīt Grēbēl tāmō pūd Žānēva Dōla. Jer īmā tāmō ovāko tūnēl. Odovūd ulēžēš, a izādeš na vr Žānēva Dōla. Ulāzīla sam kao dījete. Tunēl naprālēn i unūtra pod zemjōm rēzervār. I òni su ścēli tò dā-ti iz Bōke vūc vōdu, te nē bismo danās bīli bez vodē. A mī smo tò svē fino srēdīli i očūvāli. Kā mī. Mī ne līčīmo nāko sēbe. I tò tākò stoī. A tò dōle svē plīvā kad vōda ustānē. Da īmāmo lāde, mōgli bismo plovīt. Īmā porōn kot kūcē Petrōvīca. I tâ porōn izlāzī na Crnogōrskī pazār. A onī ū Dō porōn, kē^d Dō ustānē, izlāzī na Lūtū. A znāš po čēmu znāmo da e tò tākò? Prōvāli su, bōje onē sīpāli, pā bōja dē izāšla. Ō da je Aūstrija ostāla... A òdēn ēvo vīdīs kòlko je kūcāh, a ēvo nēmā bez òna òdēn. Sād lēti i īmā, a zīmi nīde nīko. Bōže ni pomōzi...

Mile: A jā sam do mālo prijed òdēn sēdēla. Dōbar dān. Kāko ste? Jeste dōbro? Āj sēdīte.

Ike: Ōni su bīli kod Āsa nāšēga.

Mile: Ê. Štò éete popīt? Ócète l po jěno mǎlo pīvo? Ma ócete òndǎ po jědan slǎdolěd. Mǎ kǎko nēcete nīšta, za Světoga Pětra? Ne mǒže. Mǒrǎte něšto. ...Nēmǎ tǔ kartīca da se kǔpī bez nǔlǎ šěz děvēt, mēne je nǔlǎ šē sēdam...

Ike: A rěkla sam, Cvǐjetu sam zvǎla i rěkla je da óce. Ůh, đē si bīla? U Vǒja sǐgǔrno.

Mile: A đē ću drǔgǒ bīt? Ódē nēmǎž đē. Nīde nīko. Ovǒ je svě opǔščělo. Ovǒ je prīžǒr. Ovǒ ne līčī nīčemu. Ovǎkvǒ mjěsto, ovǎ lěpǒta. Tǒ je svǎko zaborǎvǐo kǎko se podīzǎlo. A sǎ^d tǒ se izobǎlo, pomǎmǐlo i jǒpēt im se krīvǎ. Ājde sǎd mi tǐ objǎsni, mǒlīm te lījepo. Da jǎ nēkǒme mlǎđemu objǎsnīm kǎko sa^m jǎ rǎsla. Imǎla sam petnǎez gǒdīnǎ – bǒle smo žīvjěli nǒ drǔgī – ůh, pǎ da mi je bīlo prěpreke... Tǒ su se tǎdē zvǎle prěpreke – gǔma dǒle, kǎkvǎ gǔma bīlo, ot kǎkvě jǎdo-kǒžē onǒ ispreplījećī i ěto prěpreke. Žīcǒm svěži ili brǒkvicǎma, pǎ kǎko ĭdēš – tǎkǒ ti nǒge nagǎdī. Jǎ jǒš ĭmǎm srǎstǎkǎ. A mǎlo smo bǒle žīvjěli. A imǎla sam dǎ-ti jěno petnǎž gǒdīnǎ, u šesnǎjstu, kǔpīli su mēne sandǎlice. E jǎ sa^m se svě oglědǎla. Čīnělo mi sē tǒ nīko nēmǎ. A ovǒ danǎs sē svě pomǎmǐlo, ozobǎlo i jǒpē im se krīvǎ. Krīvī im ovī, krīvī im onī, kao da će pǎnūt štǒ ĭz neba. Bǒže saćǔvǎ... Štǒ je, Mǎše?

Mǎše: Óću da se dīgnēm.

Mile: Pǎ ājde. Dǎ jo^l rǔku, ĭke... I tǎko, hǎ. Nīkǎ^d se nīje bǒle žīvjělo nǒ danǎs, kǔćo mǒja. Nǒ vī ne mǒžete tǒ znǎt. Nīkǎ^d nǎ svījet bǒle.

Ike: Ājde, dīgni se, Mǎše. Āj đīk se.

Mile: Dǎ jo^l rǔku, dǎ, da ne pǎnē... E tǎkǒ, kǔćo mǒja. Ėma je prīje bīlo svě poštenījē. Jǎ pǎntīm svě ovǒ kǎ je bīlo pǔno ovǒ. Svě kǔća do kǔćē, svě porǒdica do porǒdicē. Nīko nīkǒme nīje smētǎo. Svě fino. Svě se slǎžē. A sǎd, ovǒ je nēnormǎlno. Vǎlǎ vīđecete, a jǎ nēcǔ vīđet, a vī bīli zdrǎ^o, pǎ ćete vīđet. Ovǒ ne vǒdī dǒbru. A òndǎ velē – porědak je krīv. A štǒ ti porědak smētǎ. Prǔžīla ti se šǎnsa da prǎvīš bīznis, da rǎdīš, da pǒnešto mǎlo i zarǎdīš. Mēne je otǎc bǐo dvǎděz gǒdīnǎ u Āmeriku. I došǎo òdēn i štǒ je čīnǐo – kǔpovǎo imovīnu. Pǒ Lǒvcena je mǒje. A štǒ će mi kad jǎ ne dǒđēm do nēga. I naprǎvǐo kǔću – tǎdēr, u tǎ dǒba, nǎlēšǎ u Nēgǔše. A sǎd? Svě se mījenǎ, kǔćo mǒja. Nēmǎmo brǎćē, svě sēstre.

Ike: Imǎle smo jednǒga brǎta, nǒ tǒ je...

Mile: Āh, tǒ je mǎlo ugīnǔlo, ot pe-šes mjěsēcǎ, gǒdinu – nē znām. Ėto, žīvǒt je takǎv. Nēgoš velī: Nēmǎ vīšē brǔkē od^t stǎrosti.“

Ike: E nē, bǒgami.

Mile: E velî ti nêko: Živîŕo stò gòdînā. A kăkvê sto gòdînā, ðetiću drăgî? Živîŕo dok čòek mòže sà sobòm. A živòt je pròlazan. Pîh. Kad je zborîŕo Tômo Mărkov, otăc Nêgošev, a ôn živîŕo stò sedam gòdînā, je l?

Ike: Sto jedanăes.

Mile: I velî: Kăko ti se ucinêo ovî živòt? Velî: Kao dă sam na ovă vrăta ûšă, a na tâ izăšă. A ovî năš năròd bi sămo da im je àm, da im je žăbê. Nê-mă, bôgomi, žăbê ništa. Êvo vîdi, jă sâma s ovîjem bolesnîkom, pă sam sâma srêdîla zîmnicu. A štò ću. Êh, kă^d bi držăla živô. Āma se jă vîše ne mògu se-kăt. Pûšti, gòdine svôje činê. Tries ôsmô sam godîšte. I tô sam ròdena na Căr Kostadîn. Čekăli svê da nêce bît mûškô. Što će bît? Ďevôjka. Jêdan mi rò-đăk^g da ponêšê vîjes na Lôvcen e se ròdîla đevôjka, napîjê se kă... năko štò nije cŕkă. Napîŕo se e sam bîla ženskô.

...Êvo vîdi, ôce să^d da dokăžû da ne postôî crnogòrskî jezîk. Ma nije tăčno. Êvo să^d da ôce svî svjêckî prôfesorî i năučnîci da dokăžû da nije postojăo crnogòrskî jezîk – nije tăčno. Pă ovî lûdi stăŕî, ôni nîjesu jădni odîli û škôlu. Ali su imăli prîròdnî fakultêt, kûćo mòja. Āda nije se pričălo frăncuski no crnogòrski. Znălo sê svê kăko se štò zovê. A săd su svê izmijênîli. Ožîca, pî-rûn, pjăt, nožîc – tô je po năšemu. Šêrpa – têća, korăc, klîjêšti. A săd nêce nô klîjêšta. Ôce svê da izmîjenê. Ôni srbûjû, kûćo. A bîli su nekăd^t komîti i bjêlă-ši – izdăjnîci svojê mălê zemjê, jădnê, đîvnê. I tô je pòšlo, tízi, tí gêni tô vûćû.

Dok nîjesu pòčêli na televîziju ovîzi kalendări, mî od Sŕbijê nîjesmo ništa smjêli – ni pokăzăt năše. Osamnăestê, vî znăte fîno, srêdîli su te kăko. Svê sû ûzêli. Êh, văzda je bîlo izdăjstva u ovû năšu držăvu. Ne mògu vălă bî-ti Srpkiňa, Sŕbijănka. Znăš kăko su se pŕîje ôni glêdăli – băr kôlko jă pântîm – căhû ovî stăŕî Crnogôrci văzda: Tă ciganiĵa. Ê, kûćo. Ôni za nîh nîjesu drû-gôga ìmena imăli. Nê, bôgami. Āh, kă^d sam çûla onôgă Šêšêla i kă^d sam çû-la onôgă ñegôva Nikôlîca, dă-ti zămjenika, štò li, da kăžû da nije postojăla Cŕnă Gôra.

Ike: Êh, a năjprvă na Balkăn – Cŕnă Gôra.

Mile: A jê li prîznăta i na Berlînskî kôngres? Je lî, kûćo? Tô znăte.

Ike: Dûka će nîma fîno objăsnît svê. Dûka Jovănov.

Mile: A onă skûpština osamnăestê – pônijêli ni svê, ôh, svê. I velê da smo brăća. A ôklên brăća, ðetiću, kat su ni çûda činêli?

Ike: Ôh, jêsu, çûda po Cŕnôj Gôri.

Mile: Žene su u bunâr bāčāli. Tô ti je žīvā ĩstina. Pā pod onô jādo-sūk-nē, kākō su stārice nosĭle onē sūkne širōkē, māčku ubāči. Pā svēži dōĭe, pā i po nōj i po māčki. Pā im ubĭ famēĭu. Brāca Sŕbi. E tô ti ne mōže brāt^d bĭt, kù-ćo, nĭ na jedan nāčĭn. Ali vĭdĭš, tĭ od domācijeh izdājnikā ne mōžeš ostāt.

Ike: Znāte li štō je? Nājprijed ovĭ škōlovāni zagĭbē. Ōni nē znaū dāle nāko onô što pročĭtaū.

Mile: Ōni sāmo bŭpaū onô is kŭĭgē. A mēne je ĩnteresovālo da čŭjēm o^t stārijeh. Vāzda sē kŭpĭlo, sēdnĭci. Nĭje bĭlo televĭzijē. Pā ovô mlādē na jē-nu strānu, a ovô stārijē ovāmo i pričāū i guslāū. A mēne je ĩnteresovālo da čŭjēm što ōni pričājū. Ma milĭjē mi je bĭlo nĭh čŭt od ĭčesa, mā.

Ike: Dŭku vi šŭtra ufātite. Ōn će dōsta da vi pokāžē.

Mile: Mājka ni je pričāla – nē dē mōja māmā, nō dōbra je žēna bĭla – kāed su bĭli bjēlāši, odĭli su ovāmo niz ovĭ vĭh i dolāzĭli ōdēn. Bjēlāši. Nēgŭ-ši. I dōšli: „Mĭ smo žēdni, al nemōte ne otrōvāt.“ Brācu da trŭjēš, ŭh. Bĭlo je svēga. Ne povrātĭlo se.

Ike: Nē, nĭ da jāki Bōg.

Mile: A vĭšā slōga i vĭšā ĭŭbāv je vlādāla. A danās nĭko nĭkōga. Onô štō rōdĭš – onô će ti se ōdrijēt dok mu je ĩnteres o^t tēbe nēkĭ. Zāšto se dozvo-lilo da se uvālĭ drōga, što je nārōd cĭjelĭ polūdĭ'o? Nē valā zākōn. Znāš kōi je zākōn bĭ'o dōbar? Kŭāza Danĭla. Kat su tŭ jednōga ubĭli za glavĭcu zēla. Āda nō nō ga mušketāli. A zāšto je ŭbrāo? Što nĭje pĭtāo? Što nĭje trāžĭ'o? E tô je bĭlo. Stāvi zlātnĭke nā pŭt, pā ājd. Ōće, nō savĭ se. Kako nē, nō prolāzĭ. A da-nās nēko da dōdē da me ubĭjē e mĭslĭ da ĭmām pāra, a jā preživĭljēm. Ŭh...

Znāš kākō. Jā sam bĭla nājmlādā u porōdicu. Ali mi narēdē mālo krtōlē i mālo zēla u onĭ sakečĭć i upŕtĭm se i nizā strāne. Dĭjete. Ali trēbā nizā strāne sĭs na Crnogōrskĭ pazār u Kotōr. Nōsĭm nēšto mālo ĭlēšē što ĭmām da se obŭ-jēm, ali upŕćena krōz grād do nā Rĭvu. Ō, đāola. Dĭjete. Pā ōndār prodā onô i ŭzmi pōnešto i ōndār uzā strāne.

Ike: Jōpē upŕćena...

Mile: Nēko ĭdē s kōnĭma, pā ti onô što nōsĭš stāvĭ nā koā. A jedapŭt, a žīvā ĩstina. Bĭla ovā kŭća svē ŭjedno. A bĭ'o jēdan stārĭ šporēt, pā jēna klŭpa izā šporēta. Nĭje se ĭmālo kōnfōra. Nō došā nēkĭ pōp^b Bōško Radosĭnović i ostāo na konāk u nās. Mēne māmā nēšto prōstrē i jā trēbām ŭtro rāno da ĭdēm u mĭln s drŭštvom. Dā-ti nēmā štō vĭše nō dēset kĭlāe mi stāvĭli e nēmā štō vĭše od mēne nosĭt. I jā lēgla na tŭ klŭpu. A tô je humōr, jādna. I dā-ti zā-

spāla. Da opröstīte, jā se izgōrīm. Vīdīm ūjtro jēdan vēlikī šklōpac. Ô, nīšta jā. Upřtīm se. Bāš je Ilīja Čūtko tādār odřlo i ovā Mīle Jovana Pērova i onā Đur-Ilīna i bīlo je nās jēno pē-šēstoro. A snījeg, štō ću ti prīčāt. Ājde mī pōdi, vrāti se, tō ni dōlē u Odolēn samēli i mī se u onā ūža – upřti se, a onī muškār-ci u rūsāk. Dōdi u Krstāc. A, mājčīn sīne, kākō ćeš. Ājde, bōgami, onī Čūtko – momæk, a ōn je i starī od mēne nēkolko gōdīnā – ōn přti, a mī svē za nīm. Ako mālō onū stōpu... ūh, zlōga pūta... A, bōgami, vjēsto se jā držīm svē dēsnē strānē. Nō pasāj Krstāc, dōdi dē Svetā Pētkā, ovā cřkva. Dōdi pre cřkvōm, ali vīše se nē znā ni dē potōk, nō pālo... Ilīja īdē nājprvī. Nōsī rūsāk. Dok jedapūt Ilīja svē četīri, pōde u potōk. Hāj, da ne doskočīsmo, jādo, ūgūši se. Ōn je dā-ti nosřlo sīgūrno i dvāes kīlā i vīše i tāko ga izvūci is potōka. Dōdi dōma. Đaola. Ali je bīlo da si imāo nēkū čvrstū obūcu, ali nēšto. A ōklē, nāko onākō onō...

Āh, kākō lōmē sād jezīk i svē mījeñau, bōže jēdan.

Ike: A štō ćeš? Neka mījeñau.

Mile: A nēka ih. Ma jā ne mōgu sād rēj bēlo bez bījelo, Svetōgā mi Jovāna. Bēlo, āh ovō, āh onō. Jādi, jādi, pīh. Ma ovō nīje dōbro. Nīje dōbro do^g gōj ne dōdē zākōn Danīlov. Vīdi, sa^t slūšam nā vijēsti... Ūh.

Ike: E tāko vi je tō. Ēvo čūli ste i nū.

Mile: Aj žīvjēli! Starījēga vāzda poslūšā, sāmo ne īdi za nīm. Ūh, kākō je ovō sād. Bī za priješēdnīka da ti dōdē onī što šedī kǎ^d je hīmna, što būcā Ustāv... Da Bōk sačūvā.

Ike: E ne mōže tō bīt...

Mile: Nījeste me slōbodno zadržāli. Nō vi želīm uspjēh. Pokūpīte svē prāvē īstīne. Ājte, svākū srēcu i da vi čūjēm dōbrō zdrāvlē.

Ike: Ājte, srēca vi nā pūt.

Mile: Svākū srēcu i svākō dōbro. Da vi čūjēm dōbrō zdrāvlē. Da odřžīte ovū nāšu držāvu, ne dāte je vīše da je hārčī nīko. Nē, kūco mōja...

Ike Popović, rođ. Ševaljević (80 godina)

Mile Ševaljević (70 godina)

Maše Ševaljević (85 godina)

Raićevići

* * *

Milo Kadija: Surùtkē ìmā li?

Mujo Popović: A òklē surùtkē? Ovā je mòja kīselīla, pā je prosīpā tùda.

Milo Kadija: Kò je prosīpā?

Mujo Popović: Zòrka.

Milo Kadija: A zāšto je prosīpā?

Mujo Popović: Zatò štò tēbe nēmā.

Milo Kadija: Nīje tǎčno. Jā dōđēm òdèn, pā nēmā nīko. Āj mùč!

Mujo Popović: Nemò tī mēne mučīkāt....

Mujo Popović: Tùn je bàba stǎlno, tù je do kǎsnē zīmē i òndā idē po jědno dvā mjēsēca oko Nòve gòdinē i oko Bòžicā kod šcerē, a nīde jo' nójzi nīje lěpše nò tù.

Mēne je otǎc pīsā drǎmu *Batrīc Pēròvić*, otǎc mōj. Solomùn su ga zvâli, razumījēš. Jā sam pošā vīše po ujčevīni, po nēkōme Pēru Nòvākovu. I u ujčevīnu ih je bìlo pāmētnijeh, Mihaìlo Iličković i kumpanīja, ali jā sam po Pēru pošā. I òn je napīsāo ovū knīgu *Batrīc Pēròvić*, tò je mòno-drǎma. Tò je objǎvlēno, a ìmām i origināl. Knīga je štǎmpāna i òna je dāvāta, i òdē je dāvāta na Nēgūše i pò Mīrcu i po Cetīnu. Ìmām jā slīke nēne iz Āmerikē dē su je dāvāli, i nū i Knāza Arvanīta, Balkānskū cǎricu, ìmām slīke vėlīke nīho-ve i plakāte osamdesēt sa šēsēt sa mētar.

Milo Kadija: Ovī dvoīca, Mújo, pīšū stúdiyu o nēguškōme jezīku, prāvōme selǎčkōme nēguškōme jezīku. Nēmā selǎčkī – nò nēguškī. Pā nemò krīvīt vīlice kǎd' prīčāš š nīma, nò prīčā po nēguški.

Mujo Popović: Jā nījesam umjētnīk, ma dē sam gòd^ć pošāo, jā garǎntu dǎjēm da nijědno slòvo i^s svojēga rēčnīka nījesam izbǎčīo. Ovò štò se danās prǎvī gospodīn – Jānko, Mārko i pētī i devētī: „Ovāko se prīčālo nēkada“, mīslīm se: Ājde, đāole, tù sēdi. Nājprostijē štò je rečēno, tò je nāš jezīk, razumījēš. Ne mòžeš tī istēzāti nāš gòvōr. Bǎre na ovē krājeve Katūnskē nāhījē ne mòže se istēzāti gòvōr, ne mòže.

Na Nēgūše nīje vi ostǎlo nīšta bez ovò stārō, ovò štò je preko pedesē^t gòdinā pā navīše. Pā se škōla zatvorīla tù. Svě se raselīlo. Ū škōlu rǎdē četīri rǎzrēda òsnōvnē. Jā mīslīm da ìmā sedamdesēt mòmā^{kā} kōi je pasāo dvāez dvije-trī gòdine.

Pōlitika je pōlitika, brǎte, stīo tī tò – ne stīo, ali tò ti je tò. Čīm se škōla ukīnūla, sēla su izūmrla tōtǎlno. Kojā sēla?! Kǎd jā nēmām kǎpi vodē, svā-

kī litar mōrām is Cetīna plātīt ōdē da mi dōdē cistījernā vodē. I tō da držī sēlo? A ěvo ti, bōg i bōžijā ĩstina, pītā ga kōlko je cistījernā vodē. Pītā ga. Ěvo ga, vīdi ga. U Cūce, u Čēklīce, u Bjelīce – pedesēt ěūrā cistījernā, a ōdēn je stōtinu, a dūplo blīže. I ōn danās, gējāk, o^t šēsēt gōdinā sū dvije krāve i sū dvije-trī kōze us tē glavice da ĩdē i o tōmē da žīvī?!

Jā sam naprāvīo bistījernū prijē triez gōdīnā, sedamdesēt kúbīkæ, māla je, ne valā ništa. Držīm jēdnu krāvu. Prōšlē gōdinē sam dvije imāo. Dogōdinē nēcu nijednu nō ću krepāvāt ovākō. Štō je ōnī zborīo: Crnogōrci ĩjū u prōsijēk sārmu – nēko zēle, nēko mēso, i ěto ti sārma.

Radovan Popović: Dōbro, mōmci, jā bi ve sāmo jēdnu stvār pītāo. Kojjem ste vī rēcimo pūtom dōšli? Štō ve ĩnteresujē? Vīdi, jūnāće, nījesam stīo da se uklūčīm uōpštē dosād u ovī rāzgovōr, vīdeli ste. Ovō svē štō je Mūjo Popōvić rēkao – ĩzā togā jā stojīm. Jā sam – ě sa^m se rōdīo – na Nēgūše sam cīo vījek ěvo do sād. Provēo sam vījek kao čōjek selāk. Nī dā Bōg, ne ogovārām. Mī smo svī ōvdēn brāća, komšije, kūmovi, drūgovi, prijatelī. Tō je svē povēzāno. Intervenīsao sam nēkolka pūta – ovō me ōn po^dšētīo – zbog ovē bālījerkē štō mi je sīn trēbao da ũzmē. Jā se ĩstinōm slūžīm. Stīo je da je ũzmē za sēbe, a da je kōme rādīo – nē bi mu žābē rādīo. Sā^t, kākō ćete vī mēne svātīt, jā nē znām, ali ōn se bīo preokupīrāo – tāko da rēcēm – da ũzmē bālērku. Trāži, dūpa, sēka, tāmō-ovāmo... E jā ve sād, mōmci, pītām je-l tō u rēdu da jā sād o^d šēsēt i kusūr gōdīnæ ćērām us tō brdo dvije krāve i dā li jā mōgu od ōsam ěūrā, jā i žēna, da pasāmo danās? Ősam ěūrā računām kīlo sīra, ōnī mōj prōizvod, ne računāūci ōnō štō zbōrī Mūjo Popōvić – rāshōdi, nego sāmo prīhōdi, a štō ĩdēm u mīnus – kākō bi rēkā – e stvārno je žalosno. Šēs pūtæ ĩdēm na komīsiju i zbōrī: „Kot pacijēnta se ne navōdī nīkakvī gubītāk, nego je pacijēnt i dāle spōsoban“. A jā, da sam znāo kākō će šēstī pūt^d bīt, vjērūjte da sa^m stīo rēc – pā pošāo štō-nō velē za brāvu: „Tāko vī, ĩūdi, bīli spōsobni“. Kūk sam lomīo – ōn znā da nījesam u stānu bīo d^a ĩdēm da se ĩječīm pošto nēmām osigurāna. Mōmci, oprōstite e ve opterećūjem s ovījem. Jā nījesam stījo da se umēcēm ũ rijēči nēgōve. A bōgami dōsta pāntīm. Ājte, zdrāo bīli.

Mujo Popović: Jā o svōme žīvōtu brīnēm o^t četnāestē gōdinē. Ěto, Mārko, otāc mi, bīo je oglāšenī „izdājnīk“ nājstrašnī, protiv držāvē, us krāla Nikōlu je bīo. A krāla Nikōlu – nījesi smīo pomēnūt mu ĩme do osamdesē šēstē kāt su ga krēnūli donosīt. Znāčī, svī tī ĩūdi kōi su bīli okō nēga – tō su

bili nâjgorī. Ōn je dōbŕo prâvo glâsa šese četvŕtē. E sâd znâdi. Kâd' sa se jâ zaposlŕo, mōj dirēktor je odŕo trī pût na saslušâne i trēbao je da se skŕnē s mjēsta dirēktora štō je ũzēo sĭna Mârka „izdâjnĭka“. A otâc mi se dvâ pûta ženŕo. Pŕvī pût o' četrdēs i dvŕje gōdine. I ũmrē mu žēna i ostânē mu dvōlē decē, dvŕje sēstre mō'e. I ot pedesēt ōsam se ožēnī drŕgŕ pût. I dvâ brâta pŕē-da mnōm ũmrŕ. Jâ trēcī. Zatō mēne tēpajŕ Mŭjo. Nŕje mēne Mŭjo ĩme prâvō. Pōslijē mēne jōpēt još jēdan brât ũmrē i sēstra ovâ nâjmladâ. Ovō imâne krâ-ĭa Nikōle ot četrnâez gōdinâ sam jâ sâm kosŕo s rōđâkom. Nēmâ pēnsije, nēmâ plâtē, nēmâ nĭšta, a nĭde nĭjesi dōbro došâo. Tĭ si sĭn Mârka zelenâša, ēto ti krâĭ Nikōla, ēto ti ga, âjde u Itâliju za nĭm pâ nēka ve ōn pomōgnē, pâ ovō, pâ onō. I ōndâ râdi, nâjgorē rabōte kojē su bĭle mōrâo si da râdĭš. Mâjka, i ōna u gōdine dōšla. I ōna se ōndâ ũdâla o' trĭes i dvŕje-trī gōdine. A čâvâ ũ grēdu ni nŕje ostâ. Koĭ je tō nâčĭn žĭvōta bŕo, kojē je tō pâcēne bĭlo. Odolēn jâdi, čĭsti snĭjeg da krâve ti pasâjŭ, da izâdŭ gōre ũ planinu, da ti ne pokrepâŭ ōđen. A šēz gōdĭnâ po dvânâes kĭlometârâ, tolĭkō je odolēn do gōre, do kŭće mojē ũ planinu. A đĭjete u pŕvĭ râzrēd, tō je planĭna, tō je pustâra gōre, tŭ ne žĭvĭ vĭše nĭko. Nĭko, ĩmâ trĭdēz gōdĭnâ. A sâmo se izdĭzâlo gōre. Ali se izdĭ-zâlo ōsam mjēsēcâ. Ōsam mjēsēcâ je gōre bŕo, a četĭri ōđen. Sâmo kât pânē snĭjeg i kât pōčnē da kōpnĭ snĭjeg. Znâčĭ, u âprĭl mjēsēc si odŕo, a u novēm-bar mjēsēc, kât kōlēš kŕmâd, si se vrâčâo. Zakōlēš kŕmâd gōre i izaždēnēš ih. Kō ēe sagnât kŕmâd. Tō bi krepâlo da ih cērâš dvânâes kĭlometârâ, prâse ũžĭ-renō. Zâklâne smo ih ovâmo donosĭli. Znâčĭ, četĭri mjēsēca si bŕo ōđen, a ōsam ũ planinu. I svâkō jŭtro ozgōr. Dōbro je bĭlo dok sam ũjtro odŕo ũ škō-lu. Ali pōpōdnē, u oktōbar mjēsēc – pŕĭje nō se pŭštĭmo i' škōle mĭknē. A jâ mōrâm odĭti još sât ĭ pō vrēmēna gōre. Pâ câše mi otâc izâdi kâ nâ vr tē gla-vĭcē i ōndâ me zovē ũvečēn: Ėvo jâ te čekâm – da me nŕje strâ^h. Tŭ su karijâ-pi, jâme. A ōndâ se đēca prepâdâla da se nē bi nakviječâla na jâme – kâko su đâoli skâkâli, kâko ovō, kâko onō... Pâ, kŭkâvče cŕnĭ, izâdi odovŭd, pâ stâni za kakvĭjem kŕšem, pâ glēdâ^j onŭ jâmu. Pâ stâni dōle. Nēmâ nĭkōga. Pâ skŭpi snâgē, pâ tŕči da đâo ne iskōčĭ, da te ne ũvâtĭ, pâ prōđi, pâ se obrĭci izâ sebe, pâ mâlo-mâlo prōđi, pâ se spotâkni, pâ pâni. Udâri se, nagŕdi se, ôh, ôh, ôh, jâda i nesrēcē, kŭkŭ, kŭkŭ...

A jâ sa^m po jēdno trī mjēsēca, od Ilĭna dnē, od drŕgŕ âvgusta, pōčnē da se korubâ dŭb, tō je cēr, pōčnŭ da se lōmē grâne da se korubâ tō. Za stōku, jŭnâce, nĭjesi imâo nĭšta da joj dâš. Pēra ō^d dŭba su se ĭŭštĭla. Objēsĭ jēdnu

kěsu okô pāsa, svēži je za onē dvā krāja i òndā ùzměš i korubāš, skídāš grančice i stāvľāš u vrěcu lís. A òndā, pòslije^d tògā čekāla se prřvā křša, sād^t pòslije ovāj-doba, a òndā se korubāo jāsēn, pā ubāči po dvā křša u vrěcu da tēglī i òndā se pēni uz onī jāsēn. Savī grānu vrěcōm jer od šumāra je nījesi smřlo ubrāt da je posīječēš. Imāo sam jā kosījer da je okīnēm, ali nījesi smřlo. Dāvāli su da se korubā, ali da se sīječē – ně. Tō su òndā kázne bile, mōrāo si ođit u zātvrō. Šēdi, šēdi, tògā zlā i tē mūkē...

Mujo Popović (56 godina);

Radovan Popović (64 godine);

Milo Kadija (57 godina)

Erakovići

* * *

Tū žīvīm. Jěsa^m, rōdena sa^m na Nēgūše, u tō sělo tāmo, u Ērākoviće, a òdēn ùdāta, u Raīceviće. Ot Popō^vićā sa^m rōdom, a dōmom Šěvālēvić. Čūjāli ste za Ĺuba Šěvālēvića. E tō mi je sīn. A jēdān mi je ùm^aro štō je u Podgōricu bījo... više manastīra... Ako ste čūjāli e je ùm^aro, e ga je sřce okīnūlo. Pā mi je Ĺubo oslābrō, u Brězovik je... Mōžēte kāvu popīt. Ne remētīte me slōbodno, ne smētā me rabōta.

Po cījelū gōdinu smo mī òdēn stojāli. Jesenās mi je ùm^aro dēde, pa nījesam šćēla ođit nīde, a prolētōs mi ùmrije i tā sīn. Bāš je jučēr godišnica bila dēdu. Nīje mi nīde Ĺēše nō òdēn. Ne rādīm nīšta. A držāli smo i mūčīli se kē Ĺsus, a sād ně. A Blāžo, onī stārī, štō mu je sīn ùm^aro, tō mi je brāt. Brāt ò strīca, nēmām brācē bež nēga... Ĺūbova mi je famēla u Kotōr, a ovōgā u Podgōricu. I šćēr mi je u Kotōr. Ne dājū me, nō bīše da me vōdē, al nēcu. Nālēše mi je òdēn. Tū mi je i dēvēr. Ovī svī zimūjū òdē štō su. Dōbro je, Ĺmā dřvā... Sramōta da něšto ne ùzmēte... Sād je Ĺījep živōt na Nēgūše, a bōgami bila je mūka. Rādīlo se, nēmāština bila, a sād nīje nō dōbro... Jā Ĺmām osamdesēt i dvīje gōdine. Bōgme me dōsta jāda ubīlo. Đāo me držī zā đavola. Ēvo vīdi: Ĺmāla sam jē^dnu sēstru. Ōna je ùmrla dāmno. Otāc ni ùm^aro, a mājka ni se prēudāla, pā nē òndā onī otāc Blāžov podīzao. Strīc nē podīzao. Tōj sēstri mi nīje ostālo decē, a mēne jēs. I jōš Ĺmām desētoro unūčādī, trōje prāunūčādī, sād^d tògā sīna i šćērku. Nō mi je i ōn bōn... Ma mōžēte něšto popīt. E ne valā tō tākō... E òdē nēmāte štō mlādō, nāko sāmō ovē babetīne... A jē li vi Ĺījepo kot Kadijē? Jē li tō naprāvřlo?...

E nêma dà-ti stàrijeh više, nò sam já nàjstarijā u ovô sêlo. A òklē ste vî ròdom?... Mî smo izdžžāli na Lôvcen e smo držāli stòku. Īmāmo gòre imāne i kùcu, a ĩmāmo i tūn zemlê dōsta. Svê smo kupovāli. Nije ne od đēda dopālo, nò smo svê kupovāli. E, i sād mi je bŕŕo jādo-sîn kùcu napravŕŕo na Lôvcen. Da je u srêd Bèogrāda, nêma jo¹ mânē. Ovî sîn is Podgòricē štò je nestāo...

Iza tĳeh bŕŕŕvāh je Vŕba. Īdēte krajem hotēla, onāmo onā cĳkva prvā štò je, ũlica je krājem crkvē i sêlo je òdmā^h.

Milica Ševaljević, rođ. Popović (82 godine)

Raićevići, rođ. u Erakovićima

* * *

Fāla Bògu, bŕgami òđēn kò gŕđ dŕđē mòže pŕ slobodi, ako će nŕrmālno, kā domāci. Èto tākŕ. Vāzda su mu vrāta otvŕrena, onŕ štò je Bŕg dào i vodē bĳstrē... A ovî su mi bĳli dese-dānā dŕle na kŕpāne. Ŗn ih dovēo, pā se vrātŕŕo na rabŕtu... Rādošnica, rādošnica bābina! Jēši tĳ bābĳn sĳn?... Ne pŕšĳm, sĳne, fālā ti. Èvo pāsa lēto. Popĳ tŕ rakĳju...

Jā sam s Vrbē, od Vŭjkovićā. Tŕ je dāmno bĳlo. Svê sam zaborāvĳla... E, bāba – žāba... A Mĳlica vi je, nēzina bāba, ali je bŕlesna, ŕna će vi nājbolē kāzāt. Jā sam ovŕđēn ot pedesēt pētē, èto tolikŕ. Īmām trĳ šcēri i sĳna. Šcēri ũdāte, sĳn ožēnen... Pāpi, sĳne, pāpi... Pŕši tĳ, pŕši, ne smēta nēmu, ŕn je više vē¹ikĳ... Bĳlo je svāšta, siromāština. Bĳlo je rabŕtē da sam i zaborāvĳla, da se mĳslĳm kākŕ sam svê tŕ pasāla, ali štŕ ćeš. Tākŕ je mŕrālo. Svāk je tākŕ rā-dŕŕo. Nije se odĳlo na rabŕte, nije plataē bĳlo, žĳvjēlo se o^d stŕke. Mĳ smo imāli vŕdu vāzdā, a dostĳna su na mŕku bĳli. Odĳlo se ũ drva. Prodāvāla su se dŕva, kostrĳka brāla. Tākŕ. A svê je prŕšlo. A kostrĳka se dāvāla žĳvŕme. A brālo se i ũ goru, ali se pasālo. A òđēnake nêma vĳša nŕ tāmŕ po Čēklĳcāh. A òđēn se brāŕ lĳs i slāgāŕ u stogŕve. A planĳna ni je bĳla na Bostŕr. A ũzĳmāli smo i tŕđu stŕku s prĳmŕra za pŕ pŕ kĳla sĳra. Svê je tŕ zaŭhārno bĳlo òndā...

Nā Vŕbu vi je nājstarijā onā Bŕse Kĳnova... Mŕgli smo skŭvāt pŕ kāvu... A đē mi je onā mŭhalica?... Nêma ovudĳjēn u ovŭ òkolinu bāš nĳko pŕstarĳ. E ĩmā Stāne. Mŕgli bi bŕgami kod nē pŕc. Ŗna znā istŕriju dŕbro. Tŕn je òdmāh. Nije dalēko. E ŕna je pasāla tērēt vēlikĳ...

Senka Čavor, rođ. Vujković (72 godine)

Raićevići (Džupani), rođ. u Vrbi

* * *

Šèdi, šèdi. Šète vî slòbodno. Ìmām jā dē, ìma stòlicāh nō jā donēsēm tē māle. A vî kākò ste? Nijesam od rabòtē nìkakvē, đàolī zàlogāj. A vî? Štò cete popīt? Dāj, čāsti ih bāre^m po kolāč... Kākò se žīvjèlo pñje? Bògami siromāš-no. Nñje se trāžīlo pñje o^d držāvē nīšta nō: „Štò nñjesi zarādīlo dōma?“ A danās kǎt^t čūjēm e svē mōrā držāva dāt... jā ne znām. Pñjed je bīlo – svē se cērāle zagrādnice i mūčījo se nāròd i svekolīko. A danās: Dòdē Díso tūn, pā zbòrī: Kākò se žīvī?! Mūči, rēko, tūn, Díso, bògoti, nemô prīčāt. Danās ājde nāđi dvā kōna u Nègūše da cēraū i dīva dogōnē iz Lōvcēna. Vī kakovā je šūma. A danās nīde nīko ne ìdē, nō kupūjē. I kōla, svē jēdno iza drūgōga. I kākò se ne žīvī dōbro? Nēce nīko nīšta da rādī, bjēž đāole tāmò. A nñje nō smo bezobrāzni kōlko smo tēški, òzbīlno vi kážēm. Ūzmite. Ājde, štò cete pīt? Ne zajebājte, bògovi. Donēsī o^t tñjeh kolāčāh, devòjko! E tākò ti je tō. Zagrādnice štò su? Dīva se cērāla nis Kotòrskē strāne. Mālo kō nñje. E dōbro, mī smo nā Vību – rēcimo – drūkče žīvjēli. Nāma su lūdi trgovāli; te kastrādīnu ūjesēn kōli, dogōni š Čēva – bīlo je pñjed onñjeh trgovācāh, pā dožēni, pā nāvrr petnās dānā jōpē^t drūgē – pā prodāj... Pā smo imāli i drōba i glāvu i utrōbicu i nēšto ni ostānē, bògami. I mī smo žīvjēli dōbro. Ūjesēn su trgovāli s rībōm. Nā Vību se žīvjèlo dōbro naspram ovñjeh drūgijēh sēla. A ovā drūgā sēla – jā sam mīslīla da su òni bogāti – a vāzda su jādīli u Lōvcēn. Svē sa^m zborīla: nīkat se nēcu tāmò udāt. Pā ēvo vīdi. Sūdbina, Bòže sačūvā! A svāki me đāvo đāolu dōdāo. Svāki. Đūko, ovī pròfesor, tō mi je brāt štò je ūm^aro ēvo pēšes mjēsēcā... Ājde ūzmite! Ovō mi je sprāvīla šcēr, a ovō mi je unūka. Jā ti žīvīm sāma. Ìmām dvñje šcēri. Jēdna mi je ūdāta u Bār, a ovā u Kotòr ē ovā devòjka nōjzina.

I jā sam ti ostāla mlāda udovīca, trīdēs i nēšto gōdīnāh. Mūž mi je ūm^aro. Ūjtro sagnā òdēn krtōlu, ūjesēn, i pōpodnē jā sīšla – đēca mi tūn ū škōlu odīla, i da sažēnēm jōpēt ūjtro... Onō ūjtro jā òbično ostānēm dōma da srēdīm, i jā su ovōm starñjōm štò je u Bār, pñčēkā je mālo da izīdē i^s škōle i da ìdē sā mnōm gōre, e s Vrbē mi je nūko dāvāo jēdno magāre, pā mi je zaūhār dvā tovāra sagnāti, dvā ūjtro – dvā pōpōdnē, tō je dōsta. Kǎ^d smo dōšli gōre, nēmā nēga. Mī zōvi, ovāmo – onāmo. Imāli smo tādā trī krāve. Mī ìmāmo planīnu tāmò vèlikū. Tēk da òce kō dōj da tō prodām. Štò cē mi? A ìmāmo da se vīdī cñjelā Bòka, od žādē ovāmo, ot Čūtka (znāte li đē^{je} Čūtko?), đē se skrēcē na Lōvcēn, tāmò ni je plānina. I òn – kǎp^b ga gādāla. I mī glēdā-

mo đê je. Jâ sam ôdmâh vîdela da je něšto š nîm kâd^l su krâve okô žîta i okô krtôlê. Ôh, ne dâj bôže, zbîla, iznenâdnê! Onâ mâlâ pôde da zovê. Tô je blîzu svê. Svâko se žîvî začûdî'o: ûjutro û poľe, a pôpôdnê mîtav. I tâko, ostâla sam su tô dvôje decê, mûčîla se... Ovâ mlâdâ ôsam gôdîna, ovâ starîja u desêtu. I ôndâr... Nô imâla sam dôbar rôd i tâko smo jêdno z drûgtjem, i valâli su mi. Dôľe su ôni stojâli, a jâ se ôdên mûčîla i râdîla. Ône su û rôd mi na Prčân odîle û škôlu, dôľe. Ovâ mi je starîjâ učîla gimnâziju dôľe. I jôpêt u Nišîce za nâstâvnicu. I slûšâle su me, bôgami. I kâd dôdû, svê su mi rabôtâle. I êto tâkô. A sâd sam dôbîla, nîjesam sâd nô îmâ dvâez gôdîna – jâ sam ti nêkî bôrâc lâžavî – dôbîla sam na Prčân ot Sâvêza bôrâcâ mâlô stâna i sâd^l ti tûn su mi brâca i sêstra jêdna i sestîci i svî smo blîzu. A ovâ mi je jôpêt u Kotôr, mâjka ovê, i blîzu mi je i tâmo. A ôdên izîdêm prêo ľeta. Žâo mi je ovû jâdnû ľepôtu i ovû mûku. Ovô je svê ôn ogrâdî'o, domačîn mi. Svê, poglêdâ^j. Svê je ovô négôvôm rukôm ogrâdeno i kâ^d je môgâ žîvjêt, pûkla mu je pôgîbîja. I êto tâkô. Pâ mi je žâo ovô napûštîť. Izlâzê, pâ âko tê držât, nêka držê, a ako nê – nêka pûštê. Ôdê je prêo ľeta lîjepo. Êto tâko vi je tô, môji mônci. A i ôn je bî'o po rôstvu, po zlôme pûtu. Tâkva su tô bîla vrêmena. Bî'o je u rôstvo. Kô nîje stîjo ûzêt pûsku talijânskû – svîjeh su pozatvârâli. Stô tries Nêgûšâh nîjesu ščêli ûzêt pûške i svê su ih tû vêčên ovî nâši špîjûni prošpîjâli đê^j e kô stajâo, svê su ih poâpsîli i sprâvîli u lôgor u Albâniju, pâ otolên u Itâliju, pâ u Nêmačkû, do^k gôđ se rât zavřšîjo. A ne znâm ni kolicîna nîjesu ni dôšli žîvi, nô su ostâli tâmo u Nêmačku. Bîla je mûka i rât. Ne dâj bôže rât. Lîjepo ni je s mîrom, s ândelom. Rât ne dâj bôže. A štô petlâû ovê pârtije, izazîvaû nêkojêga đâola, a lîjepo li je dôk je mîrno. Űzmi, kûco môja, âjde. Tâko vi je tô.

Ne držîm nîšta to-đâolôm. Îmâm tû pênziju, a i da mi fâli štô, nê bi me dâ-ti pûštîli ovî mòi. A îmâmo dôbra koliko ôceš. Îmâmo ôde pe-šes râla zemľê, îmâ tû i jê^dno kûcîšte, nîje jê^dno nô dvâ. Tô je od zemľotresa vrâg^k pô-nî'o i ne stoî tâmo nîko. I îmâ šûmê stô mêtârâ đîvâ ôdmâ tûn. Tô bi prôdâla da îmâm kôme. A štô će mi? Jâ ne môgu vîše ni dotolên. Âjd ûzmi, mômče, bôgoti.

A žêne su prîje bile čvîste i râdne i bîle pôgodne i slûšâle, a danâs nêce nô kâko im je drâgo, i zatô i râzdvoj brâka i đâvoli i svâšto. Nêmâ be^s slôgê nîšta, môrâ nêko popûštîť. Vîčte da vi něšto kâžêm. Mlâdôs je čûdo. Kâd mi nâmpañê: Nê bih danâs jêdnu stvâr učînêla da bi mi cijelê Nêgûše potpîsâo štô sam prîje činêla. Između Talijânâh u Kotôr pokûpi bômbe, orûže i čûdo,

pā u onē gājbe talijānskē bjēše onô vīno u onē bōčice ōkrūglē. A dvā strāžara – jēdan na jēnu, a drūgī na drūgū strānu, pā izmēdu nīh svē bōmbe i munīcije i čūdo, pā usūdītš se da īdēš, pā kākō ti būdē. Pā čekāj nōc tāmo, pā ubāči tō u nēkakvī... bjēše nēkakvē šūmē, ma smrdēlāvo tō bjēše, pā tūn ubāči, pā ūvečē, kād mrāk dōdē, uprīti tō pā us tē strāne zalāškē, pā da iznēsēs u Zālāze tō, onô brēme i drūgō, mah... A jōpēt si nēkākō se provūkāo, nō nījesi mōgao od nāšijeh. Nīde nījesi mōgao od nāšijeh. Znāli su e rādītš za partizāne, e si komunīsta, i nāši te za onī pañōk prātē tūn. Tātu su mi zatvārāli. Vřba je bīla za komunīste. Dvīje kūce nījesu, a svē drūgō za komunīste. Tātu su mi zatvārāli, e je komunīsta, u Cetīne i da će ga strijēlāt, objēsīt kād i Krūšku. Ōn je bīlo u Āmeriku, pā je došā iz Āmerikē, pā je znā jezīke, pā je krālī Nikōla zvāo da dōdū nāši da brānē ovāmo... Ovolīko su bīli napākovāli za nīm. A ōn, bōgami, pāmētan je bīlo čōjek, a i vīše starī. Pā ga pītā ovī Nēmāc i ōn mu svē prīčāo kākō je, štō je. „Īmāš-i, stārī, kōga u partizāne?“ „Nē jā, bōgami, nīkōga. Sīnovi su mi māli, a đevōjke još māle. Nō da ti jā – zbōrī – nēšto rēcēm (ovōmē glāmnōme): Ovī nāši, āko te mrzē, svāšto ti napākujū, sāmo za onī pañōk. I ōni su mēne napokōvāli, a vī vīdite, pā āko cete me objēsīt sāt kād i Krūšku – bjēšate, prōsto vī bīlo.“ A nēkakvī držā onū žīlu da ga šībikā, znāš, pā mu rēkā: „Prīčāš kā grāmofōn.“ „Jā – zbōrī – prīčām onô štō j' īstina.“ I mī mīslīmo tāta gotōv, ōce ga objēsīt. A nēga, mōj sōkole, ovī nājstarī pūšti. Snījeg vēlikī, a ujčevīna mu u Bāice, od Martīnovićā mu je bīla. Ōn nēmū: „Ājde tī, strīčāne, tī si dōbar i poštēn čōek. Svē štō si prīčāo tō j' īstina. Stvārno – zbōrī – čōjek ako mrzī svāšto će rēc i za pañōk i za svē.“ I pūštē ōni pokōjnēga tātu. Mī ūjtro se dīžēmo, mīslīm da je bīlo Bānī dān, nēšto snījeg bjēše, i ēto tāta ispot kūcā... I tāko vī je tō, mōja đēco. Rāt nīje dōbar. Nēmci su bīli zlīce. Kākvi su tō mōnci bīli, tō je bīlo zvījerād. A Talijāni su bīli povūčēni onākō. A mēne su bīli jedapūt učīnēli Talijāni da mōgu pōc. A kākō sam odīla – nōsīs đāola i vījesti i ōceš da ponēsēs do u Bāice, do u Cetīne, pā ne smījēs preo Nēgūšā nō okōli preo tījeh rūpāh, pā do Svetē Pētkē. Ne smīješ dōc preo Nēgūšāh od izdājnikāh i čūdā e te znājū. I jedapūt dōšli Talijāni i bījo nēkī, Pājo Tupažīc se zvāo, ōn ¹je bīlo kā milicīonēr sād, žāndār. I dōšli ovī i prīčā, prīčā... A bīlo je tā faraōn o^d Talijānā tolīko pogān i ōndār tāta š nīma prīčā i jā zbōrīm da ne mōgu dobīti bēsu nīkākō da pōdēm u Cetīne. Mārko Jōšov i tīzi ne dājū: „Mřš, māla Mītra Mārкова, ne mōžeš dobīti.“ Jā ūjtro podrāni, dājū dēse pāsōšā. Ma kākvi da te dopānē. I mī prīčāmo. I svē isprīčā kākō bih

odila i kako ne mogu. I oni videli da ima i poštenoga naroda. On zbörī mēne: „Dödi ti ūjtro. Dobīćeš ti bilēte, nēcu jā pītāt nīh.“ Jā ūjtro jādo-pōdi, jā pret hotēl, a ovī faraōn nōsī onē bilēte. Vēc ōn napīsāo. „Čēkā ti mēne tūn.“ Ōn mi nāpīsā i jā sa^m so tījem permēzom prolāzila gödinu dānā. A bīo je jēdan B. – nīšta i nīde – da ne prebērē nās žēnskē...

Ma ūzmite o^d tījeh kolāčāh... A imāla bi vi jā štō prīčāt nō ōcete vī za pōslom. Bīli mī na Lōvcēn, bregāde iz cījelijeh nāhījāh i otūd se pokūpīlo da se berū dīva za Cetīne. Oslobōdīlo se, nēmā se pārā. Tāmo se mī pokūpīli na onō gūmno na Lōvcēn da se odabērē kō ēe prīmāt hrānu, kō ēe odīti u dīva, štō jā znām. Dē ēe mēne, zā vrāga? Izabēri me da prīmām hrānu i da pāzīm hrānu. A u tū kūcu na Lōvcēn nīje tvīdo nīšta da zatvōrīs u māgazīn. A ja imām sēstru na Dolōve, jā bih odila ūvečē s ovījema rōdicāma tāmo. Izabērū ōni mēne da jā mōrām prīmāt hrānu. Dōbro. Nō bōgomi su bīli dōbri ovī rukovodīoci. Ōni su ostāvāli ūvečēn u onī māgazīn da nē bi kō štō pōkrao. Nō dōdē brigāde dvōje pō dvoje i imāš da im dāš štō ih slēdujē – lēb i onō i tāmo se vārī sūpa i pōnešto, kōlko se mōglo. Siromāšno je bīlo. Nō jēdan dān nēmā lēb jēdan ili dvā. Kāko cemo sād? Kāko je fālō? Jā ovījema zbōrīm šōferima: „Rēcite i brōite tā lēb. Ovā je mlādōs dōšla da rādī žābē i da je glādna.“ „Bōgami – zbōrī – zaīsto mī brōīmo.“ Drūgī dān nēmā trī-čētīr. A jā – bīla sam mlāda, nījesam se bojāla dvā ōka ū glāvu – e jā ti pōdi u onī kōmbī, pā rēko: „Ōklē si tī došā, pīčka ti māterina, fukāro, bīo si na blōk i špijāvāo ne i nījesi ni dāo pasāt i kō tē pūštīo rēci e jā bi im ōca svījema jebāla!“ Kād su nēga pūštīli štō je svāšto činīo. „Mīš, – rēko – fukāro, i sāt ēu te prijavīti e si tī došā sād da ovōj ōmladini krādēš lēb^p, fukāro jēdna.“ I jā ga izasramōti i rēc onōme da napīšē i tō. Vīš kāko se čōjek probījē, dē je došā jōpēt, jūnāče. Čūdo je činīo, nīje nīko smīo pasāt i došā ovāmo... A zbīla, svaštočiņa e svaštočiņa. E tāko ti je ōn činīo. Ēma nīje vīše došā.

Vība nīje selīla nīde. Pā smo znāli – āko je nedēla, da se počīnē. Pā lūdi ūjtro Navīpōla, a pōpōdnē šētā se dō vr Kīca – vāzda su slōžno žīvjēli. A mī, mlādōs, nēko ēe da čūvā ōvce, pā nēko preo Pīštētā s ōvcāma, nēko nā polē s krāvāma, pā na onē rāzđēle sēdi. A Raičevići, ēvo ih īdū s onījema kōnīma po jādo-mālo trāvē, po mālo dīvā, a imali su tōbož ōdēn zemlē i planīnu. Ali đāola. A znāš, jā sam ūzēla onī rēd... – Jā pīvē gödinē kād sam s' ūdāla... Āda nījesam śčēla nō me nagnāše dōma. Imāla sam dvīje zāve – jēdna mi je bīla strīna, a jēdna ūjna. I da mōrām ūzēt Nīka, mōrām. A kūj ēu u

Raičeviće. A mōgla sam se, bōžā ti vjēra, udāt kā ljedna, i trāžili su me, ali bīla su ni đēca sītna, poumīrālo decē, sēstra mi se ūdāla u Mirāc mlāda, pa cāše pokōjnī tāta kō gōj dōdē: „Ne dāj bōže da mi se sād^t Stāne udā, dōsta mē zmījā zaklālo. Kūj će đēca i tō...” Nije mi nāmpadālo za ūdaju. A đē ću? U Raičeviće. – Āh, pīvē gōdinē: idēš u čopjān preo Lōvcēna, tāmo put Mājstō-rāh... Odīla sam jedapūt jedīnō na Mājstore kāt su prenosīli onē kōsti Kustudījā... Trāžīš, trāžīš koprive. Jā ti drūgē gōdinē kā Vrbjāni štō žīvē – da sādīm blītvu. Mī smo sādili blītvē da īmāmo pērāh i onū glavīcu da se zōbī kīrmādi-ma. Lījepo ti jā u Mečērōv brījeg u Kotōr sedam-ōsam stōtīnā strūkāh blītvē, pā donēsī, pā posādi, pā jā prēo lēta vīše ne īdēm ni u čopjān ni u koprive, nō od onījeh pērāh i nēšto još sastāvi u onī kazān i ūjesēn, kād zavījē, od onē blītvē. Nīkad nījesam vīše pōšla ni u čopjān ni u koprive. Nāčīn je čūdo. Su mālo, a īmāš zemlē. Ājde đāole, kād mē povēla đeverīčna po onīje rūpāh po planīni tāmo, iz jāme u jāmu da nādēm koprive. Takvōga zlōga pūta, da se slōmīš. Tō vi je prāvā īstina. Pa pōdi vrānonogē da ubērēš, cāhū prāsad svē pūcāt o^d tē trāvē, pā iāko je sūva. Nīje im bīla dōbra nō ēto, nīje se īmalo štō skūvāt, pā se tō kūvālo. A blītvā je čūdo. I kād īmāš zemjē, pā odvōjīš jēdan komatīć za blītvu... A Pīštēti su vōda, vōda tā glāmna vīše Vrbē gōre. I danās je tā žīvā vōda. Tūn se po četrdesēt... bīlo je po četrdesēt porōdīcāh u Vrbu, a svāk māne-vīše imāo je ōvācāh. I cāsno preo tōgā brījega i tāmo u tō zabīde vēlikō, tāmo čūvāj ōvce i ūvečē īgrāj špānē, klīsa, lōptē, kā mlādōs. Pā ōndā polūči ōvce, pā ōndā tī cērā pīvī tvōje ōvce, a īmā korīta gōre, korīto vēlikō je bīlo ot cimēnta da mōgū ōvce pīt. Pā napōj jēdne, pā ōndār onī drūgī, pā svē tāko jēdno za drūgtjem. I danās je tā vōda.

A kād^t su pobīli onē Kustudīje, znāš, na Lōvcēn, kād je bīlo ovī rāt. Pā su dōšli Kustudīje i pomōgli te su ubīli nēkolka Talijāna. I, bōgami, ovī ih Talijāni dovēdi i ovī Talijāni te su ostāli – da poznādū. I kāzū: ovī, ovī, ovī, i ōni ih pokūpi, povēdi u Cetīne. I đē će da ih povēdū? Na vōdu Lāz^a Andrīna. Svē ih pobījū. I īzā oslobođēna nē znā nīko đē su tī Kustudīje. A bīla je nēkā žēna z Dubovīka z đētētom u onū strānu gōre i vīdela da su dovēli lūde i da su izvādīli onū rūpu u onū polānu dōlē. Dōbro zbōrē: zāklēla se zemlā rāju da se svākē tājne znājū. Ōna se zabī i ōni ih tūn pobījū i svē ih u tū jāmu, u tū grobnīcu stāvē. I nē znā se đē su Kustudīje. Nō ōna se nīje bojāla i rēkla: „Jā ću vi kāzāt.” I tāko su se nāšli tūn i ōndār iza oslobođēna ūzēle se kōsti. Bīlo

je òndār sa svākē strānē nārōda dōsta. I tē kōsti su se pōnijēli na Mājstore. E tākō vi je tō.

A u mōje vrījeme nīje bīlo ni zelenāšā ni bjēlāšā. E jēs, sūjmāli smo za dvīje kūce e su vīše za Talijāne nō za partizāne, a mī svī smo bīli – zvāla se Māla Mōskva. Bīlo je u Ērākoviće ne znām kojēgā đāola, naci'onalisti vėlīkī, od nīh nījesi mōgā žīvjēt. A u īme Talijānā, da nīje bīlo našījeh špījunā, mōgā si odīti, nosīti štō gōj ōceš, nīka¹ te nē bi ōni... nō naši špījūni svē: đē je, štō je, štō čīnī? Vāzda je bīlo špījūnā i bīće. E rāt je đāo. A ovī Bokēli su bīli poštēni i valāli su ni dōsta, a i mī nīma i svē su ni prīznāli i bōli su nō ovī naši...

Mājka mi je i² Zālāzē, ot Pejātovīcā, u Māle Zālāze. Nēmā vīše nīko gōre. A znāš kākō je tāmō krūpan nārōd bījo i zgōdni mōnci i đevōjke. A u Vēlē Zālāze svē jādno, žūto, nesrētno. Sāmo dvīje porōdice su bīle da valā vīdet. A tāmō svē delīje, i mōmci i đevōjke, a ovāmo sāmo Sāvo Bōgdānov je bīlo da nēšto vīdīš i ovī Zēkovići pe-šes brātā i četīri sēstre, desētoro i^h je bīlo. Ōni su bīli odvōjeni, a ovō drūgō sītno, žūto... Ājde ūzmite, ūzmite da jā vīdu...

Nā'višē je zlō, pa nēka je nājbolā zāva. Kāt se ožēni brāt, ōn bōgami mōrā prema žēni, a ōne lūbomōrne. Ōn mōrā sa ženōm. Tō je prīrōdno, a zāve pūstē lūbomōrne. I kād īmāš pe-šē^s zāvāh, lījepo ćeš od nīh pasāt. Jā sam imāla četīri: jēdnu na Bjelōše, a dvīje nā Vību, a jēdna je bīla nēudāta. Vīše mi je jāđā zādāla nō mi je kosē nā glāvu. Nō sād mi je opāla kōsa. Svē mi je jāde čīnēla. Nēka joj¹ e tāmō lāka zēmja. A nīkad nījesam pōšla u pazār da joj nījesam dōnījēla mīlōs. A māmā: „Nemō, mōje dījete, rīječi su vōda. Nāma ne mōže nīko nīšta. Svāko svākōga znā.“ Ūh... A ovē su mi nā Vību bīle dōbre, a osobīto Sēnkina mājka... Āma tē štō su ūdāte, pā i da dōđū jednōm da ti učīnē svādu, pā fāla Bōgu. Nō kād¹ ti je svāki dān, tō je mūka. Nājbolē je čīm se ožēnīš odvojīt se, pā u košāricu – u košāricu. Pā svojōm ženōm i đecōm lījepo s āndelom, pā se svē stēčē. Sāmo kād je lūbāv i īskrenōs. A kād ga ž đāolom lījēš, đāo ga i izīo...

Stane Stanišić, rođ. Vujković (81 godina)

Raićevići (Džupani), rođ. u Vrbi

* * *

A štō ćete popīt? A jestē li bīli ko^d Stēva Mīcova, ko^d Stēva stārōga? A jē li Dūka pošāo otolēn? Ājte popīte nēšto. Ōćete, brāte. Rōđena sam ōđen.

Ėto mi rôd' tamăn tûn, isto ot Popövîcă. Al mî smo vĕlikō brăstvo. Na ogrăn-ke se dĭjelîmo i tăko mōžemo se među sōbōm uzîmăt. Mî smo i Petrōvići od îstōga. Ovî po nĕkōme se pōpu prōzvăli. Onî ostăli Petrōvići i tăko. Ėrăk i Raîc polovînōm petnăjstōga vĭjeka dōšli su nălprijed ôdnekud iz Hercĕgovine, pod Nĕgoš planinôm, pă su ôndă dōšli ôdĕn i tû su se u jĕdnu pećînu bĭli uselĭli, ôdmă tû dĕ onă kûca Andrî-Ilîna, ovămo na ũlă^s sĕla. Tămo je tă pećîna i tû su ôni doselĭli i ôndăr su se ôni razdvoĭli. Raîc je pasă tămo, a Ėrăk ovămo. I zatô se zovû ovô Ėrăkovići, a onô Raîcevići tămo, po nĭma. Tô dĕ pećîna zovĕmo Zaŭglina, za ŭglom, za onî cōšak tămo. Naselĭlo se ovô od Ėrăka i Raîca dōsta. Svă su ovă brăstva od nĭh. Bĭli su starosĕdĭoci sămo u ovî krăj. Tô se zvălo Vĕlĭ Krăj – Nĭkōlići i Batriĕcevići. Batriĕceviĕă ĭmă ĕto jĕdna kûca, a ovî su izŭmrli. Nĕmă vĭše tĭjeh Nĭkōliĕăh.

Stĕvo Mĭcov i Blăžo su năjstarĭ ôdĕn. Strĭc mi je znăo istōriju Cĕrne Gorĕ. Tô je bĭla žĭvă istōrija, pă smo mî mlădĭ dōsta pōnešto nauĕili tăkō, măda se nĭjesmo mlōgo ni ĭnteresovăli dok je žĭv bĭjo stăĭr. A pōslijed nĕmăš ot kōga. Popĭte nĕšto...

Držăli smo i pō trĭ krăve do skōro, a săd nĭjesmo nō pō jednu, pă ŭmri-jĕ mi mŭž prolĕtōs i ôndă ne dădoše ôni vĭše...

Mōji su bĭli ŭĕtnĭci na Balkănskĕ rătove. I na Mōjkovac mi je strĭc bĭjo, onô šesnăestĕ kăd je bĭlo. Nĕmă vĭše. Tô nĭko ne pântĭ. Nĭko ne vōdĭ račûna ni od ovĭje mlădijeh da saznă štō. Kămi studĕnĭ. E bĭjo je na Mōjkovac i prĭĕăo je, velĭ: Ėko ĕĕtres ôsam sătĭ odĭžĕ Mōjkovac, da su se văzda sĭpstvu odŭžĭli. A ôni su ôsam dănă držăli Mōjkovac, a... Da nĭjeste vĭ Srbĭjănci? Dr-žăli su im ostŭpnicu na Mōjkovac, te su ôni pasăli za Albăniju... I kăko i^m tô vĭĕŭ, i vĭĕăli su dōsta pŭtă i Petrōviĕima i svĭjema... Ėto tăko je tô. Pă su bĭli i na Skădar năši svĭ ovĭ. Ėdĕd mi je pogĭnŭo na Skădar kăd su Skădar zauzĭ-măli Crnogōrci. Tădĕr je pogĭnŭlo dvanăes hĭlădă Crnogōrăĕăh.

Mĭ se dĭjelimo na ogrănke. Jă sam od Ardănoviĕă, a oni su Grŭjoviĕi. Pa ĭmă: Jašăroviĕi, Bijelōviĕi, Serdăreĕviĕi, Vŭjōviĕi, Spăsojeviĕi, Toromăni. Ėto tăkōn.

Ôdĕ se žĭvjĕlo dōsta ĭjĕpo. Nĕgŭši su između Kotōra i Cetĭňa. I tô ti sĕ văzda pazărĭlo. Štō sĕ ĭmălo – tô sĕ prōdălo. Măda je ovŭdĭjĕ is Katŭnskĕ nă-hĭjĕ i skrōz odozgōr – nărōd je prolăzĭo u Bōku na pazăr, pă ti je ôdĕ văzda bĭlo da se konăĕĭ. I tăkō. Nă pŭt su bĭli Nĕgŭši. Bĕs koňa se ză dvă săta mō-glo săc u Kotōr, a ako je kōnĕĕ ĕĕrao, ôndă je tô sporĭjĕ. Ėăsmo ŭ trĭ ŭre po

pōnōci podrāni, zāmi krtōlu, pā ù šes ūræ smo bīli nā Rīvu kotōrskū. Čāsmo krtōlu, zēle, sīr, pā prodāj, pā ūzbrdo navīše. Ōđēn ĩmā dōsta riječī talijānski-jeh zāšto smo bīli blīzu Bōkē. I ōđēn se žīvjēlo znāš-i kākō: gōre u Katūnskū nāhīju kād su svādbē, nīje bīlo pašādē da se stāvī i tañiri i tō na trpēzu, nō onākō. A kod nās – jā mīslīm i nāši prādedovi su to imāli. Ovō kākō smo blīzu Bōkē bīli, pā se nēkākō tō nabāvjālo bōlē. A ōđē je bīlo na svādbu kā i danās. A ovāmo gōre... Sēstra mi pōšla jedapūt u Bročānæc kod rōđāka i ōndār tāmō nēkī nīhovi blīžnī svādbu čīnēli, pā da idē i ōna. Kād ōna, kād je vīdela mēso ovākō na onū tīpezu kā skubicīrāno, nō^j je tō bīlo za čūdo... E, jā nē znām, mōžda su od rāta na ovāmo pōčēli postāvjāt... A bāš sam čūjāla od stārijeh da se ōđēn ĩpāk žīvjēlo lījepo, dōsta lījepo u ōdnōsu na drūgē.

Mōji su izvozīli kaštradīnu u Itāliju. Pā su jenōm izgubīli imāñe zbok tōgā. Brōd^t se pokvārī^o i dok se poprāvī^o, kaštradīna pōvūkla vlāgu i bāčīli je ù mōre, ā. A ōni su bīli zadūžīli pāre tē sū kūpīli brāve i štō jā znām i pōslije^d tō propālo i nījesu mōgli tō vrātīt. A ĩšla kāmata na kāmātu i ōndā propālo im imāñe, znāte kākō. Mōžda e tō prīje sto gōdīnā bīlo, pōšto je dēde-Jōšo na Tāraboš pogīnūo. Dēde je bī^o dōbar trgōvac i kūpī^o je bī^o vēlikō imāñe ōđē ù pōle zā trī sīna da se podījēli. I ōndā, ōn je pogīnūo, ōni su se podijēlīli. Ovī su dvā bīli ožēneni. Kākō tāta još nīje bī^o punolētan, ōndā nēgōvo imāñe još nījesu zadūžīli. A ōni su izgubīli imāñe, ūh vēlikō, i jēdan i drūgī strīc, svē na trgovīnu. A dēde je trgovāo i nēmu je ĩšlo za rukōm. Kāžū, ūvečē bi rādī^o, vādī^o krtōlu dok mīknē, i sāmō dōdē, večērā, mōžda sāt vrēmēna zāspī i ne zāspī i na Danīlov grād dok svānē dōdi. Prīčāli su, tō je bī^o rādnīk i šcēlo mu sē u tū trgovīnu. Dēd mi tō. A pogīnūo je, nīje imāo nō čētres ĩ trī gōdine, na Skādar, na Tāraboš.

Kō je imāo dōbrō imāñe, nāko zbīlā kād^t su sūše vēlikē bīle, i mōgao je žīvjēt. Lēba sē imālo, tū se sījāla šenīca. Znāte kākō je rādāla. Plōdno je ovō pōle, nō sād ēto nīko ne rādī. Ōbično se ōđēn rumetīn i šenīca sījāli, a ù planīnu čāsmo krtōlu i onū rāž. Tā se rāž vīše sījāla da se kūce pokrījevajū s onōm slāmōm. A čāše se i rāžānī lēb umījesi. Nīje ni ōn bī^o rūžan. Onō je bī^o cfn. A kākō je onī šenīcnī lēb bī^o slādak, pā kāt se ispēčē pot sáč...

Odāmno ne zdīžēmo na Vršān, ni ovīzi dē sam se ūdāla ni ovīzi mōji. Onō sē bīlo porazmāklo, po rābōtā pōšlo. A bīlo je u Vršān pōneđe žīvā vōda, ali lūdi cāhū nēkākō bistījernē naprāvi. ĩmā sāt tāmō jēdan odolēn, Rādo-vāⁿ Nīkov. A u Lōvécen i Štirōmnīk – tāmō svē su kostrīku brāli. A mī smo,

na prīmjer ù planinu našu – já zašto nĭjesam – žněli je, pā svēži u onū rukò-vět, pā upřti i doněsi dōma žēne kojē su žněle. A tāmō nĭjesu, nō je tā kostrĭ-ka nēkā čvřsta trāva. Nĭje se mōgla vězāt i òndār naprāvi ovākō od onē vrēcē, tākō nēkāko, te tō svēži. I òndār, kākō žněvē, tākō stālā u vrěcu i òndā tāmō izāspi na jěno mjěsto dvā-trĭ tē korēta, ubēri, pā òndār tō dōbro naslāži da ga upřtĭ i donēsē dōma. Ŭh, đaołĭ žīvōt. A već přĭjed mēne, mājke naše i bābe, ũh. A danās, nĭ će kō da rādĭ ni ĭmā kĭšē.

Mlōgo su se sporĭli guvernadūri i Petrōvići. Jedapūt sam čūjāla ō strĭ-ca: Poslālĭ, velĭ... ma kākō će, velĭ, da ubĭju Đūzu – tākō se zvāo nēkĭ nĭhov stātĭ guvernadūr. I štō će? Pōšlū đecu da čūvaū i òndār da se pobřĭ čobāni. Onĭzi otūd, a onĭ otūd – pobřĭ se đeca. Do skōro je bĭlo da se ni đeca ne pod-nōsē. I òni pōđi. Đeca se pobĭ, a skōčĭ Đūza i trčĭ da se đeca ne pobřĭ. A skočĭli i nēkakvĭ mončĭci i štō já znām. A skāčē Đūza niz onē mēde, a dūšān-ku òbūkā i skāčū mu, velĭ, onĭ rukāvi: „A nē, zāboga! Nemōte se pobĭt.“ A onĭ nēko òdonud nanišāni i ubĭ Đūzu. A kākō je tāmō bĭla još jěna bāba – nē znām jē li Kadĭna – i òna dā-ti pōšla tāmō. Kād onō pogĭni i bāba. Te štō će. Đūzu ubĭli. A òni tō svē smĭslĭli. Őni kākō će. Okūpi se kmětovi – tādēr su se zvāli kmětovi. Velĭ: „Kākō?“ – „Glāvu zā glāvu.“ Bābu za guvernadūra! Tō je bĭlo za vřĭjeme vlādike Vāsĭlijē ili Danĭla, nē znām...

ĭmaū ōdēn dvā-trĭ přezimena čūdñā: Maštrāpi, Čūtko, Raūt, Čavōri. Mĭ smo mĭslĭli e će ovĭ stātĭ žĭvlět jōš, pā smo dōsta stvārĭ propūštĭli. Őcāh já pošto mi je strĭc ũm^aro: Ŭh, mōgla sam i ovō strĭka pĭtāt; e sād vĭše nēmām kōga pĭtāt. Őcāsno mĭ kā mlādĭ, đĭgni se odolēn, pā pōđi, kō znā u kojā dō-ba, da izādēmo u Kapělu ù trĭ ũre po pōnōci kād je onō rāsvĭt^d zorē na trināe-stĭ jŭl, pā vřĭš lĭjepo Skādar i talijānskū òbalu. Břzo se izĭde gōre pot Kapě-lu. Tō je tādēr mlādō bĭlo, naučĭlo trčāt za brāvĭma. ĭmām se čēga šēcāt...

Vidosava Popović, rođ. Popović (71 god.)

Erakovići

Adnan ČIRGIĆ

**THE MATERIAL FOR THE RESEARCH
OF THE SPEECH OF THE PEOPLE FROM NJEGUŠI**

The author of the paper presents the material for the research of the speech of the people from Njeguši (the transcribed and accented dialogues with the typical representatives of this Montenegrin area). The research, which was a part of the project of *Matica crnogorska*, entitled *The Research of the Speeches of Montenegro*, was completed by Adnan Čirgić and Aleksandar Radoman in the summer of 2008 and 2009.